Новы час | 26 сакавіка 2021 | № 12 (720) | «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | №3

Літаратурная Беларусь

Выпуск №3 (175)
(сакавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

«Залатыя праменні 25 сакавіка»

Кастусь ЕЗАВІТАЎ

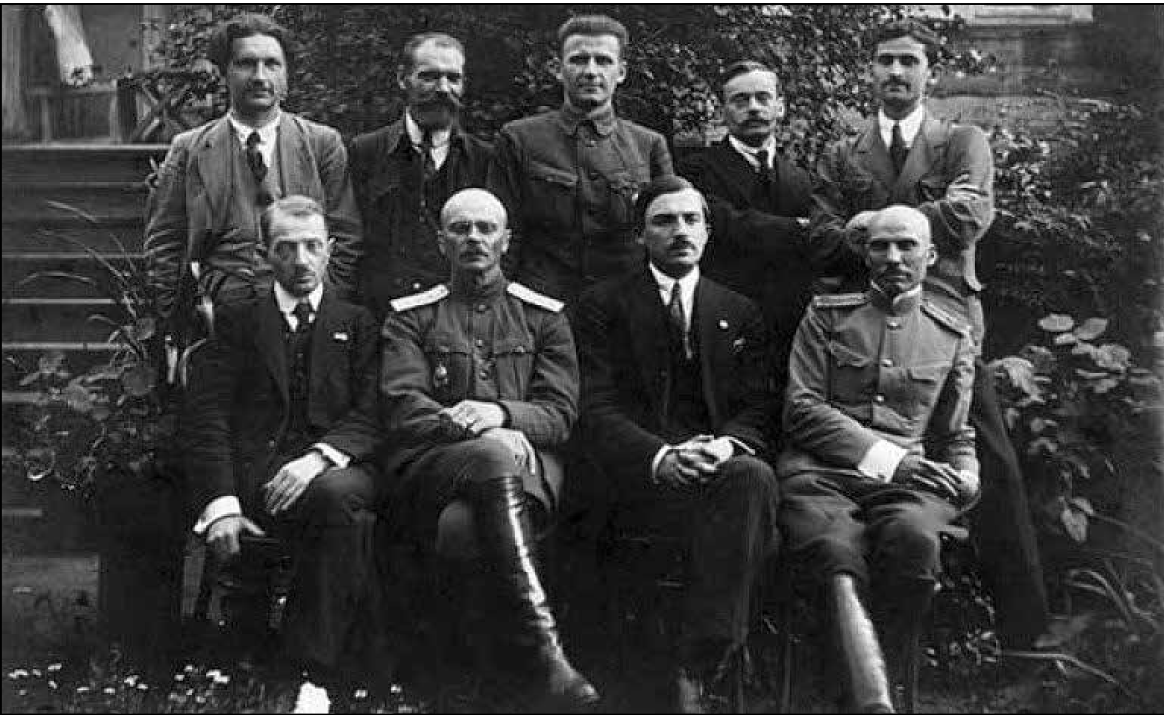
У ноч з 24 на 25 сакавіка 1918 года ў Менску пасля доўгіх абгавораў і спрэчак Рада Беларускай Народнай Рэспублікі абвясціла незалежнасць Беларусі ад Расеі і выдала з гэтага поваду «Трэцюю Устаўную Грамату» да жыхарства Беларусі.

Памеры і характар нашага часопіса не даюць нам магчымасці падрабязней спыніцца на гісторыі гэтага акта, а таму мы абмяжуемся толькі галоўнымі фактамі і этапамі, што падрыхтавалі гэты гістарычны акт.

...Усебеларускі Кангрэс, які адбыўся 5–18 снежня 1917 года (па старым стылі), абвясціў Беларусь Народнаю Рэспублікаю і абраў Раду Кангрэса і яе Выканаўчы Камітэт, якім даручыў скласці першы ўрад Беларусі і ўвайсці ў перагаворы з расійскім і ўкраінскім урадамі аб фармальным замацаванні федэрацыі з гэтымі рэспублікамі. Выконваючы даручэнне Кангрэса, Выканаўчы Камітэт Усебеларускага Кангрэса ў канцы снежня 1917 года звярнуўся да Масквы і Кіева з прапазіцыямі аб канстытуцыяванні Федэрацыі. Але і Масква, і Кіеў, кожны з розных прычын, прапазіцыю гэтую адкінулі: Масква жадала і надалей панаваць над Беларуссю як сваёй калоніяй, а Украіна, якая толькі што абвясціла сваю незалежнасць ад Масквы, не жадала сябе звязваць ніякімі новымі дзяржаўнымі звязамі з Маскоўшчынай. Такім чынам працягнутая Беларуссю рука асталася ў паветры.

Беларускае грамадства, летуцеўшае ў той час аб Усеславянскай Федэрацыі і глядзеўшае на федэрацыю з Маскоўшчынай і Украінай як на першы крок у гэтым кірунку, — было дужа расчаравана гэткім адношаннем да прапазіцый Усебеларускага Кангрэса і змушана было зрабіць належныя вывады. І вось ужо 31 снежня 1917 года (па старым стылі, новы стыль на Беларусі ўведзены быў з 1 лютага 1918 года) на навагоднім банкеце, які адбыўся ў Менску ў Клубе «Беларуская Хатка», сябрамі Прэзідыума Беларускай Вайсковай Цэнтральнай Рады было рашуча пастаўлена пытанне аб абвяшчэнні незалежнасці Беларусі. Пасля адпаведных прамоў быў пушчаны ліст з кароткай дэкларацыяй: «Хай жыве Незалежная Беларуская Народная Рэспубліка!». Ліст гэты быў падпісаны ўсімі прысутнымі на банкеце беларускімі дзеячамі.

Гэты банкет і праведзенае на ім шляхам падпісання ліста папярэдняе галасаванне канчаткова вырашылі пытанне абвяшчэння Беларускае Народнае Рэспублікі незалежнаю. Аставалася толькі належным і аўтарытэтным чынам аформіць гэтую важную справу.

Члены Народнага Сакратарыята БНР. Сядзяць Алесь Бурбіс (консул БНР), Янка Серада, Язэп Варонка (старшыня), Васіль Захарка, стаяць — Аркадзь Смоліч, Пётр Крачэўскі, Кастусь Езавітаў, Антон Аўсянік, Лявон Заяц

Разглядаючы падзеі 1917 і 1918 гадоў на Беларусі, трэба ўвесь час памятаць, што цераз усю Беларусь праходзіў нямецка-расейскі фронт, які адрэзаў Заходнюю Беларусь ад Цэнтральнай і Усходняй Беларусі, ды што ўся Цэнтральная Беларусь была набіта расейскімі вайскоўцамі і рознымі расейскімі грамадскімі арганізацыямі, абслугоўваўшымі армію. У беларускіх гарадах, асабліва ў Менску, дзе стаяў штаб Заходняга фронту, расейская прыезджая інтэлігенцыя ўваходзіла ў значнай лічбе ў гарадскія і нават земскія самаўрады, дзе мела вялікі ўплыў і ў хаўрусе з яўрэйскімі домаўласнікамі ды польскімі і расейскімі абшарнікамі ўсімі спосабамі перашкаджала працы Выканаўчага Камітэта Усебеларускага Кангрэса.

Прайшло некалькі тыдняў, пакуль Выканаўчы Камітэт і Рада Усебеларускага Кангрэса настолькі ўмацаваліся, што здолелі з дапамогай Беларускай Вайсковай Цэнтральнай Рады ўзяць уладу ў Менску ў свае рукі і стварыць першы Урад Беларусі — Беларускі Народны Сакратарыят. Здарылася гэта 19 лютага 1918 года, калі Беларуская Вайсковая Цэнтральная Рада, скарыстаўшы абставіны і абапершыся на беларускіх вайскоўцаў і свядомую моладзь у Менску, захапіла горад і яго ваколіцы ў свае рукі і стварыла ў Менску Беларускую Камендатуру і 1-шы беларускі пяхотны полк.

Расейская армія, у якой панаваў тады поўны развал, адступіла на Усход, за Оршу, на лінію Дзвіна–Дняпро і беларусам не перашкаджала. Затое на маладую беларускую ўладу адразу ж зрабілі напад польскія абшарнікі з Паўднёвае Меншчыны, якія мелі ў раёне Бабруйска сканцэнтраваны польскі корпус генерала Даўбар-Мусніцкага. Частка гэтага корпуса адразу была кінута на Менск з паўднёвага боку, каб зліквідаваць беларускую ўладу і захапіць Цэнтральную Беларусь і беларускую сталіцу ў польскія рукі. Аднак гэтыя захопніцкія планы палякаў на той раз не ўдаліся, бо хутка ў справу ўмяшаліся немцы, якія павялі наступ на Менск з захаду і акупавалі яго.

Нямецкая акупацыйная армія спыніла беларуска-польскія сутычкі ў дужа арыгінальны спосаб: яна абяззброіла як палякаў, так і беларусаў, пры гэтым польскія вайсковыя часткі былі перавезены з Беларусі ў Польшчу, а беларускія вайскоўцы былі інтэрнаваны. Зліквідаваўшы польскую пагрозу, акупацыйная армія не спыніла працы Народнага Сакратарыята Беларускай Народнай Рэспублікі, які застаўся ў Менску і нягледзячы на розныя абмежаванні і перашкоды з боку акупантаў лічыў сябе і ўважаўся ўсім жыхарствам за адзіную законную ўладу на Беларусі.

Пасля стварэння Беларускага Народнага Сакратарыята і пераходу ўлады ў рукі беларусаў расейскія і яўрэйскія партыйныя арганізацыі, а таксама Менскі гарадскі і земскі самаўрады зрабіліся больш лагоднымі і выказаліся за поўнае супрацоўніцтва з Радай Усебеларускага Кангрэса і яе арганізацыямі Выканаўчым Камітэтам і Беларускім Народным Сакратарыятам. У выніку гэтае беларускае перамогі аказалася магчымым сканструяваць Беларускі Прадпарламент, які аб'яднаў у сабе:

Працяг на стар. 8 (2) »

Кастусь Езавітаў — паэт, публіцыст, дзеяч беларускага нацыянальнага адраджэння — нарадзіўся ў 1893 годзе ў Дзвінску (цяпер Даўгаўпілс, Латвія). Скончыў Віцебскі настаўніцкі інстытут і Паўлаўскае вайсковае вучылішча ў Пецярбургу. У чыне паручніка ўдзельнічаў у Першай сусветнай вайне. Арганізаваў у сваім пяхотным палку беларускую групу, ад імя якой быў выбраны дэлегатам на з'езд беларусаў Паўночнага фронта (Віцебск). Увайшоў у склад Цэнтральнай Беларускай Вайсковай Рады, быў дэлегатам Першага Усебеларускага кангрэса. За ўдзел у яго рабоце і за стварэнне беларускага войска ў студзені 1918 года арыштаваны ЧК. Пасля адступлення бальшавікоў быў прызначаны камендантам Менска і Менскага гарнізона і ўзначаліў беларускі полк. У сакавіку 1918 года ўвайшоў у Раду Беларускай Народнай Рэспублікі, удзельнічаў у абвяшчэнні дзяржаўнай незалежнасці Беларусі. У першым урадзе БНР — народны сакратар унутраных спраў, а потым — сакратар асветы. Атрымаў званне палкоўніка.

У 1919–1920 гадах узначальваў вайскова-дыпламатычную місію БНР у Латвіі і Эстоніі. У 1920-м урад БНР прысвоіў яму званне генерал-маёра. У 1921 годзе, калі пасля Рыжскай дамовы Заходняя Беларусь перайшла ў склад Польшчы, прыняў латвійскае грамадзянства і распачаў культурна-асветніцкую працу сярод этнічных беларусаў Латвіі. Працаваў дырэктарам беларускай гімназіі ў Дзвінску, потым у Люцыне.

Паводле афіцыйнай версіі, памёр пад час судовага следства 23 мая 1946 года, па іншых звестках — быў расстраляны.

Напісаў шэраг кніг і артыкулаў па гісторыі нацыянальна-вызваленчага руху, беларусазнаўстве. Аўтар лірычных вершаў, укладальнік школьных дапаможнікаў. Меў багаты кнігазбор, падрыхтаваў да друку невядомыя раней творы Максіма Багдановіча.

« Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1 (7)

1) Раду і Выканаўчы Камітэт Усебеларускага Кангрэса, 2) Беларускую Цэнтральную Вайсковую Раду, 3) прадстаўнікоў ад беларускіх гарадскіх і земскіх самаўрадаў і 4) прадстаўнікоў ад усіх палітычных партый на Беларусі. Створаны на гэткім шырокім прадстаўніцтве Беларускі Прадпарламент быў названы Рада Беларускай Народнай Рэспублікі. У ёй былі рэпрэзэнтаваны ўсе краёвыя нацыянальнасці, самаўрады, кірункі і партыі, за выключэннем невялічкае групы беларускіх хрысціянаў і абшарнікаў, якія згрупаваны былі каля беларускага абшарніка Рамана Скірмунта і ўскладалі надзею на тое, што сваімі даносамі на Раду даб'юцца ад акупавальных Менск немцаў разгону Рады. Немцы, аднак, добра бачылі, што Рада штодзень болей набывае ў Краі папулярнасці і сімпатыяў, а таму разагнаць яе не адважваліся, хаця ж у Радзе і была непажаданая ім сацыялістычная большасць.

Хаця беларускія партыі і арганізацыі мелі ў Радзе большасць, аднак з актам абвяшчэння незалежнасці Беларусі яны не спяшаліся, бо хацелі, каб гэты акт быў вынесены як мага большаю лічбаю галасоў. З гэтай мэтай вяліся адпаведныя перагаворы з партыямі іншых нацыянальнасцяў у Радзе ды разам з тым чакаліся «беларускія рэзэрвы» з Заходняй Беларусі, якой таксама былі прадугледжаны 10 мандатаў у Радзе БНР.

24 сакавіка з'явіліся ў Раду прадстаўнікі Віленскай Беларускай Рады, лічба беларускіх галасоў павялічылася, апрача таго, атрымана была згода на абвяшчэнне незалежнасці Беларусі ад некаторых расейскіх і яўрэйскіх груповак. І пытанне аб прыняцці дэкларацыі з абвяшчэннем незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі было пастаўлена ў парадак дня. Пасля доўгіх спрэчак з расейскімі сацыялістамі-рэвалюцыянерамі, польскімі сацыялістамі і некаторымі яўрэйскімі групамі пад самую раніцу быў зроблены перапынак, а на світанні пераважнай большасцю галасоў была прынята «Трэцяя Устаўная Грамата» з абвяшчэннем незалежнасці Беларускае Народнае Рэспублікі.

Калі абвешчаны былі вынікі галасавання, у зале запанаваў урачыста-ўзняты настрой, беларускія сацыялісты заспявалі рэвалюцыйны беларускі гімн «Ад веку мы спалі, і нас разбудзілі!..». Уся Рада ўстала і дружна падхапіла гэтую хвалюючую магутную мелодыю з незахопліваючымі, як прысяга, словамі.

У гэты момант праз вокны ўдарылі першыя залатыя праменні наступаючага 25 сакавіка, і ўся зала афарбавалася ў нейкі містычна-ружовы колер. Захопленыя агульным уздымам, нават прадстаўнікі расейскіх сацыял-рэвалюцыянераў і яўрэі пасля адспяванага гімна зрабілі ўрачыстыя заявы, у якіх падкрэслілі, што, лічачыся з стаўшымся фактам, яны таксама ўсімі сіламі будуць падтрымоўваць Беларускую Дзяржаву.

1933 г.

«Залатыя праменні 25 сакавіка»

«Граматы» новай дзяржавы

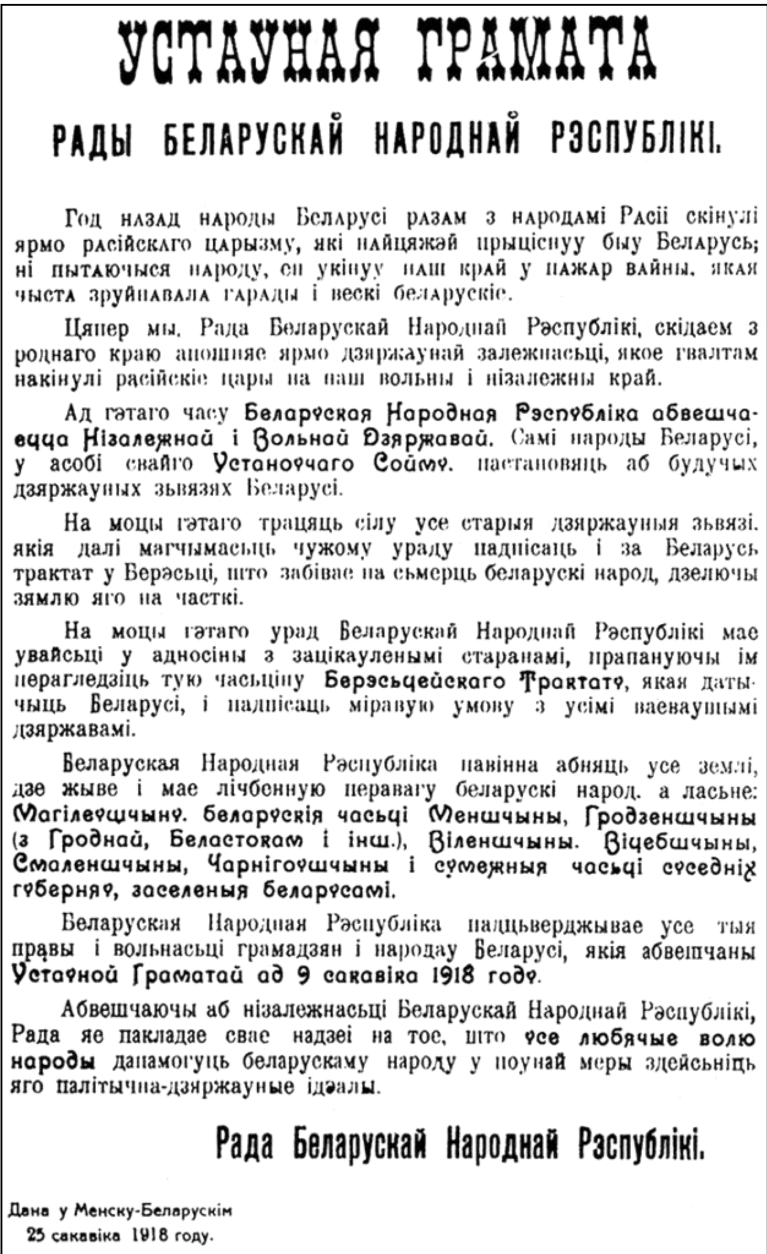
Тры «Устаўныя Граматы» Беларускай Народнай Рэспублікі, прынятыя Выканаўчым Камітэтам Рады Усебеларускага З'езда (Радай БНР) у лютым і сакавіку 1918 года — першыя ў XX стагоддзі галоўныя дакументы, у якіх абвяшчалася воля беларускага народа і ў якіх былі сфармуляваныя галоўныя прыярытэты і каштоўнасці беларускай дзяржаўнасці.

«Першая Устаўная Грамата да народаў Беларусі» канстатавала асноўныя мэты і накірункі працы беларускага руху ў тагачасных умовах.

«Другая Устаўная Грамата да народаў Беларусі» абвяшчала Беларусь Народнай рэспублікай, жыхарам якой гарантуюцца асноўныя правы чалавека.

Паводле «Трэцяй Устаўной Граматы Рады Беларускай Народнай Рэспублікі» Беларусь упершыню ў найноўшай гісторыі абвяшчалася незалежнай і вольнай дзяржавай.

Дзень прыняцця «Трэцяй Устаўной Граматы» — 25 сакавіка — святкуецца беларусамі па ўсім свеце як Дзень Незалежнасці (Дзень Волі).

УСТАУНАЯ ГРАМАТА

РАДЫ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ.

Год назад народы Беларусі разам з народамі Расіі скінулі ярмо расійскаго царызму, які найцяжэй прыцісну быу Беларусь; ні пытаючыся народу, он укінуу наш край у пажар вайны, якая чыста зруйнавала гарады і вескі беларускіе.

Цяпер мы, Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, скідаем з роднаго краю апошняе ярмо дзяржаунай залежнасьці, якое гвалтам накінулі расійскіе цары на наш вольны і нізалежны край.

Ад гэтаго часу **Беларуская Народная Рэспубліка абвешчаецца Нізалежнай і Вольнай Дзяржавай.** Самі народы Беларусі, у асобі свайго **Установчаго Сойму**, пастановяць аб будучых дзяржауных зьвязях Беларусі.

На моцы гэтаго трацяць сілу усе старыя дзяржауныя зьвязі, якія далі магчымасьць чужому ураду падпісаць і за Беларусь трактат у Бэрэсьці, што забівае на сьмерць беларускі народ, дзелючы зямлю яго на часткі.

На моцы гэтаго урад Беларускай Народнай Рэспублікі мае увайсьці у адносіны з зацікауленымі старанамі, прапануючы ім перагледзіць тую часьціну **Берэсьцейскаго Трактату**, якая датычыць Беларусі, і надпісаць міравую умову з усімі ваевауншымі дзяржавамі.

Беларуская Народная Рэспубліка павінна абняць усе землі, дзе жыве і мае лічбенную перавагу беларускі народ, а ласьне: **Магілеушчыну, беларускія часьці Меншчыны, Гродзеншчыны (з Гроднай, Беластокам і інш.), Віленшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны, Чарнігоушчыны і сумежныя часьці суседніх губерняу, заселеныя беларусамі.**

Беларуская Народная Рэспубліка падцьверджывае усе тыя правы і вольнасьці грамадзян і народау Беларусі, якія абвешчаны **Устауной Граматай ад 9 сакавіка 1918 году.**

Абвешчаючы аб нізалежнасьці Беларускай Народнай Рэспублікі, Рада яе пакладае свае надзеі на тое, што **усе любячые волю народы** дапамогуць беларускаму народу у поунай меры здейсьніць яго палітычна-дзяржауные ідэалы.

Рада Беларускай Народнай Рэспублікі.

Дана у Менску-Беларускім
25 сакавіка 1918 году.

Першая Устаўная Грамата да Народаў Беларусі

Радзімая старонка наша апынулася ў новым цяжкім палажэнні. Дзе цяпер улада, што тут была, няведама. Мы стаімо перад тым, што край наш можа быць заняты нямецкім войскам.

Вы павінны ўзяць сваю долю ў свае ўласныя рукі.

Беларускі народ павінен здзейсніць свае права на поўнае самавызначэнне, а нацыянальныя меншасці на нацыянальна-персанальную аўтаномію.

Правы нацыяў павінна знайсці сваё здзейсненне шляхам склікання на дэмакратычных пачатках Установчага Сойма.

Але і да склікання Сойма ўся ўлада на Беларусі павінна належаць тым народам, якія на ёй жывуць.

Выканаўчы Камітэт Рады Першага Усебеларускага З'езда, дададзены прадстаўнікамі рэвалюцыйнай дэмакратыі нацыянальных меншасцяў, здзяйсняючы заданні З'езда, абвяшчае сябе тымчасовай уладаю на Беларусі, паходзячаю да кіравання краем і да найхутчэйшага склікання Усебеларускага Установчага Сойма на аснове агульнага права для ўсякага дарослага насельніцтва, не рахуючыся з нацыянальнасцю, рэлігіяй і полам.

Тымчасовую народную ўладу краю, якая паставіць сабе заданне абароны і зацвярджэння здабыткаў рэвалюцыі, будзе здзейсніваць створаны намі Народны Сакратарыят Беларусі, які ад гэтага дня пачаў выпаўняць свае абавязкі. Персанальны склад Сакратарыята будзе апублікаваны потым.

Дадзена ў Менску-Беларускім
21 (8) лютага 1918 рока
Выканаўчы Камітэт Рады Усебеларускага З'езда

Другая Устаўная Грамата да народаў Беларусі

У часе сусветнай вайны, што бурыць адны моцныя дзяржавы і аслабляе другія, абудзілася Беларусь да дзяржаўнага жыцця. Пасля трох з паловаю вякоў няволі ізноў на ўвесь свет кажа беларускі народ аб тым, што ён жыве і будзе жыць. Вялікі народны Збор — Усебеларускі З'езд 15 –17 снежня 1917 рока, дбаючы аб долі Беларусі, зацвердзіў на яе землях рэспубліканскі лад. Выпаўняючы волю З'езда і бароннячы дзяржаўныя правы народа, Камітэт Рады З'езда гэтак пастанаўляе аб дзяржаўным устроі ды аб правох і вольнасцях яе грамадзян і народаў:

1. Беларусь у рубяжох расселення і лічэбнай перавагі беларускага народа абвяшчаецца Народнай Рэспублікай.

2. Асноўныя законы Беларускай Народнай Рэспублікі зацвердзіць Устаноўчы Сойм Беларусі, скліканы на асновах агульнага, роўнага, простага, патаёмнага і прапарцыянальнага выбарчага права, не зважаючы на род, народнасць і рэлігію.

3. Да часу, пакуль збярэцца Устаноўчы Сойм Беларусі, заканадаўчая ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Радзе Усебеларускага З'езда, дапоўненай прадстаўнікамі нацыянальных меншасцяў Беларусі.

4. Спаўняючая і адміністрацыйная ўлада ў Беларускай Народнай Рэспубліцы належыць Народнаму Сакратарыяту Беларусі, які назначаецца Радаю З'езда і перад ёю трымае адказ.

5. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі абвяшчаецца вольнасць слова, друку, сходаў, забастовак, хаўрусаў; безумоўная вольнасць сумлення, незачэпнасць асобы і памешкання.

6. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі ўсе народы маюць права на нацыянальна-персанальную аўтаномію; абвяшчаецца роўнае права ўсіх моваў народаў Беларусі.

7. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі права ўласнае ўласнасці на зямлю касуецца. Зямля перадаецца без выкупу тым, што самі на ёй працуюць. Лясы, вазёры і нутро зямлі абвяшчаюцца ўласнасцю Беларускай Народнай Рэспублікі.

8. У рубяжох Беларускай Народнай Рэспублікі ўстанаўляецца найбольшы 8-гадзінны рабочы дзень.

Абвяшчаючы ўсе гэтыя правы і вольнасці грамадзян і народаў Беларускай Народнай Рэспублікі, мы, Спаўняючы Камітэт Рады З'езда, абавязуемся пільнаваць законнага парадку жыцця ў Рэспубліцы, сцерагчы інтарэсаў усіх грамадзян і народаў Рэспублікі і захаваць правы і вольнасці працоўнага люду. А таксама даложым усіх сілаў, каб склікаць у найбліжэйшым часе Устаноўчы Сойм Беларусі.

Усіх верных сыноў Беларускай Зямлі клічам памагчы нам у цяжкой і адказнай нашай працы.

Спаўняючы Камітэт Рады 1-га Усебеларускага З'езда
Выдана ў Менску-Беларускім
9 сакавіка 1918 рока.

Трэцяя Устаўная Грамата Рады Беларускай Народнай Рэспублікі

Год таму назад народы Беларусі разам з народамі Расеі скінулі ярмо расейскага царызму, які найцяжэй прыціснуў быў Беларусь; не пытаючыся народу, ён кінуў наш край у пажар вайны, якая чыста зруйнавала гарады і вёскі беларускія.

Цяпер мы, Рада Беларускай Народнай Рэспублікі, скідаем з роднага краю апошняе ярмо дзяржаўнай залежнасці, якое гвалтам накінулі расейскія цары на наш вольны і незалежны край.

Ад гэтага часу Беларуская Народная Рэспубліка абвяшчаецца незалежнаю вольнаю дзяржавай. Самі народы Беларусі ў асобе Устаноўчага Сойма пастановяць аб будучых дзяржаўных звязях Беларусі.

На моцы гэтага трацяць сілу ўсе старыя дзяржаўныя сувязі, якія далі магчымасць чужому ўраду падпісаць і за Беларусь трактат у Берасці, што забівае насмерць беларускі народ, дзелячы зямлю яго на часткі.

На моцы гэтага ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі мае ўвайсці ў зносіны з зацікаўленымі старанамі, прапануючы ім перагледзець тую часціну Берасцейскага трактата, якая датычыць Беларусі, і падпісаць міравую ўмову з усімі ваяваўшымі дзяржавамі.

Беларуская Народная Рэспубліка павінна абняць усе землі, дзе жыве і мае лічбенную перавагу беларускі народ, а ласьне: Магілеўшчыну, беларускія часці Меншчыны, Гарадзеншчыны (з Горадняй, Беластокам і інш.), Віленшчыны, Віцебшчыны, Смаленшчыны, Чарнігаўшчыны і сумежныя часці суседніх губерняў, заселеных беларусамі.

Беларуская Народная Рэспубліка зацвярджае ўсе тыя правы і вольнасці грамадзян і народаў Беларусі, якія абвешчаныя Устаўной Граматай ад 9 сакавіка 1918 рока.

Абвяшчаючы аб незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, Рада яе пакладае свае надзеі на тое, што ўсе любячыя волю народы дапамогуць беларускаму народу ў поўнай меры здзейсніць яго палітычна-дзяржаўныя ідэалы.

Рада Беларускай Народнай Рэспублікі
Дана ў Менску-Беларускім
25 сакавіка 1918 рока.

Галасы Беларусі

Вершы з праекта wir.by

Раман АБРАМЧУК

* * *

*А тым, хто застаўся ў падвале
савецкага раўса
куды не трапляе ані малітва Багародзіцы,
ані сігнал сотавага
на трэція суткі прыходзіць раўсовая фея
у дыядэме з гумовых дручкоў —
раздае пайку
тэлефануе блізкім
паведамляе пра месцазнаходжанне
змахвае слязу і абяцае
што дадуць
не болей
15-ці*

Аліна АГРЭНІЧ

* * *

*— Так,
мы запомнілі:
за адрознае меркаванне
цёмнагаловыя вы
правяраеце,
ці добра пасуе
кулак ваш
да нашых твараў
і бакавін.
А раскажыце,
бамбізы шаноўныя,
што рабіць з выслоўем
«колькі людзей —
столькі і меркаванняў»?
Гэта пытанне да вас пакуль
нумар адзін.
— Што ты, дзевачка,
з выслоўем рабіць
не трэба
нічога.
Глядзі глыбей:
меркаванне ваша пустое,
бо мы проста не лічым вас
за людзей.*

Кацярына ГЛУХОЎСКАЯ

Галасы Беларусі

*Намалюю карціну з зубрамі,
Каб вы знялі свае забралы.
Каб толькі не забіралі,
Не адымалі
маю маму,
майго сябра,
майго мужа,
майго брата,
майго тату,
маю сястру,
маю дачку хросную,
майго ненароджанага сына,
мае кветкі пажоўклыя,
мае парасткі сноў.
Каб не білі ў спіны.
Адмалюю маю Беларусь,
Адмалю яе
Словамі, якіх мала
Слабому сэрцу,
Магутнаму Божа.
Адмыю яе, быць можа,
Ад чорных слядоў,
Ад армейскіх ботаў.
Каб набела напісаць: «Беларусь жыве!
Прыгожа, прыгожа, прыгожа
Мая Беларусь жыве.
А ты як маешся?» —
І дасылаць паштоўкі ў белых капэртах
З усмешкамі на ўсе адрасы,
І ведаць, што маем годнасць.
Свае галасы
Ўзнімаць, не галосячы
З болю ці гневу,
А для спеваў.*

Вольга ГРОНСКАЯ

* * *

*Тут,
дзе адвечную песню пяе Белавежа,
дзе зямля і нябёсы вакол —
з пашырэннем "бай",
мы выходзім на вуліцы
ў чырвонай і белай адзежы
і штодня адчуваем наноў,
што вось гэта ўжо —
край.
Нас
гэты год пазнаёміў з сабой і суседам.
Мы вастрыць пачалі не сякеры —
свае радкі.
І калі небяспека — ратуюць глыбіні.
Мы ведаем:
у глыбінях не будзе страшна.
Бо дно — не ў ракі.
Тут
людзі без зброі насупраць людзей без пагонаў.
І літары SOS замест абарванага "Жы..."
ляцяць у эфір з адключаных тэлефонаў,
з краіны,
ў якой мы сталі баяцца жыць.
З краіны, ў якой мы хочам застацца жыць.*

Артур КАМАРОЎСКІ

* * *

*твая самая чаканая цяжарнасць
напрыканцы лета
пасярод Еўропы
мы чакалі
калі адыдуць воды
гладзілі твой вялікі жывот
сваімі маленькімі рукамі
захіналі ў вялікія сцягі
слухалі
як унутры варушыцца будучыня
і мкнецца ў цяпер
мы баяліся
што яна будзе кволай
што будзе нягеглай
і яе не возьмуць у садок
яна не пойдзе ў школу
як іншыя дзеці Еўропы
што чакае яе замужжа і нялюбы муж
такі як наш бацька
што яна
самая малодшая ў нашай сям'і
ніколі не зведае шчасця й любові
тым вечарам неба —
наша бабка-павітуха —
надзела чырвонае з белым
каб узяць твой боль
самыя цяжкія твае роды
ты плакала
губляла прытомнасць
ачуньвала
але нараджала будучыню
мы стаялі вакол
усе твае дзеці
а бацька ў шаленстве хапаў нас
збіваў
і кідаў у турмы
ён хацеў і далей валодаць табой
мы трымаліся
трымалі твае вялікія рукі
чакалі
і жнівеньскім вечарам
будучыня нарадзілася жывой
і закрычыла*

Наста КУДАСАВА

Голас маці

Памяці Рамана Бандарэнкі

*Там людское заходзіцца мора, а я не веру.
Непамернае слова «памёр» не ідзе на язык.
Лепш завешу акно ды пайду
прыгатую вячэру,
вось жа бульба, віно, паляндвіца,
чабор, базілік...
Там людскі акіян захліпаецца
штормам на плошчах,
там нясуць на сцягах непад'ёмнае
слова «герой».
Што мне словы? Галоўнае, хутка
прыедзе мой хлопчык,
сядзе побач за стол, павячэрае
разам са мной...
А калі не прыедзе, я ўстану,
я выйду да Бога,
я скажу яму: «Ты, што зрабіў
з нашых сэрцаў агні!
Мне не трэба героя!
Вярні мне сына жывога!
Звычайнага сына жывога мне,
чуеш, вярні!».*

Малюнак Яўгеніі Зыблюк

Дар'я ЛІС

* * *

*Гэтыя хлопчыкі — дзеці цемры,
грахі неадмоленыя
сваіх дзядоў.
Павернешся спіной —
памрэш першым.
Ты слабак.
І твой сцяг — адстой.
Чужыя? Свае...
Хочаш спэўніць?
Ідзі.
Тваё неба з табой.*

Таццяна СВЕТАШОВА

* * *

*Я нарадзіўся тут. Я сам вінаваты.
Ведаў, на што ішоў.
Атрымаўшы зарплату, адразу куплю
даляры на ўсе.
Маю запас прадуктаў на два-тры тыдні
на выпадак заражэння.
Ведаю, як паводзіць сябе
пры затрыманні.
Як след запаролю тэлефон.
Схаваў нумар ў мэсэнджарах.
Сачу за аўтазакамі ў тэлеграме.
Наліў вады з-пад крана ва ўсю
наяўную тару.
Здаецца, нічога не забыў?.. —
А што я хацеў? А што я хацеў?
А чаго ж, чаго захацелася мне?
Я нарадзіўся тут. Я ведаю правілы.
Я нарадзіўся тут. Я азнаёмлены
і нязгодны.
Я нарадзіўся тут. Я не прызнаю віны.*

Ганна СЕВЯРЫНЕЦ

* * *

*Адны казалі: я чую шэпты ягоных
грымот.
Другія скептычна прымружвалі вока.
Мы баяліся: што, як вернецца
трыццаць сёмы год.
А ён ужо быў навокал.
Ён ездзіў з намі ў трамваях,
хадзіў з намі ў кіно.
Сядзеў з намі на лавачках,
піў піва ці колу.
Іншы раз — супраць нас,
іншы раз — заадно,
Асабліва калі вёў дзіцёнка
першага верасня ў школу.
Ён быў як мы. Яму не трэба было
вырывацца з-за нейкіх там кратаў.
Ён тут, ён з намі, і ён не хоча назад,
Хіба імя памяняў на дзве тысячы
дваццаты.
Ён мяняе імя, як мяняюць
на грошы тавар.
Трыццаць сёмы таксама не першае.
Ён з чалавекам ад веку.
І так будзе, пакуль мы не вывучылі
яго ў твар,
Так, як ведаем свой у звычайным
хатнім люстэрку.
Паглядзі на сябе. Ты ўчора змаўчаў
каля зла.
Ты скарыўся начальству. Спужаўся.
Не выйшаў з дому.
Твае вочы глядзяць абыякава.
Рукі назад.
То пільнуйся. Ён тут, у табе ўнутры,
трыццаць сёмы.*

Дзмітрый СТРОЦАЎ

* * *

памяти Александра Тарайковского

*не майдан
без щитов и касок
без страха
живые мишени
в тире
АГЛ*

Галіна СІЎЧАНКА

Калі ласка

*«Калі ласка, біце!
Біце мяне па нырках,
у вачніцах маіх гасіце свае недапалкі,
кулямі,
кулямі
рабіце мне ў целе дзіркі
і — куды вам захочацца! —
ўстаўце палкі.
Калі ласка, зламайце мне шыю,
пальцы,
пазваночнік зламайце, ногі...
Спыніце сэрца.
Электрычнасць пусціце ў мозг
праз даўгое джальца,
дайце мне захлынуцца крывёй
ад удару берцам!
Калі ласка...
пастаўце, пастаўце мяне на калені
ля бетоннай сцяны, ля бяздоннай
разрытай ямы.
Так, свабода — гэта нявольніцтва,
рай — глумленне!
Задушыце абрыдлы голас
смуроднай плямы,
калі ласка!..»
— ты ў пекле будзеш прасіць расплаты,
і твайму невыноснаму болю
канца не будзе,
і ніхто не кране, не кіне цябе
за краты,
бо ў пекле — запомні, паганы! —
таксама Людзі!*

Размова працягваецца...

Аляксею ПЯТКЕВІЧУ — 90

Альжбета КЕДА

Лёды

Слухаць Аляксея Міхайлавіча — вялікае задавальненне. Гэта заўсёды цікава, пазнаваўча, займальна. Гэта шчасце — жыць, працаваць поруч з ім...

Лета, 2017. Навагрудак. З Аляксеем Міхайлавічам і Дубатоўкамі чакаем прэзентацыі кнігі Міхася Зізюка. Прыселі за столікам каля рэстарацыі. Шчаслівыя. І ад таго, што ў такім любым кожнаму з нас месце. І ў такой мілай сябрыне. І дзень цудоўны, якіх нямнога было гэтым летам. Напоўніцу п'ем асалоду. Хто з чым. Мужчыны з мацнейшым, кабеты з саладзейшым.

Смакую салодкі марозны аскепак. Аляксей Міхайлавіч згадвае, як бацька аднойчы купіў яму, малому, лёды. Хлопчык неасцярожна нахіліў шклянку, і ўраз размяклая салодкая смаката аказалася на бруку. Якая бяда! Бацька быў добрым. Купіў яшчэ адну порцыю. Малы з усіх ног паімчаўся дахаты, бо лёды раставалі імгненна. Каб данесці маме.

Гэты ласунак у іх мястэчку ў трыццатыя гады называлі лёды.

Перад спектаклем

Памятаеце, шаноўныя, спектаклі, якімі радавалі вясковых жыхароў у мінулым стагоддзі беларускія акторы? Ставіліся ў клубах, а цёплым часам на вуліцы, у парках, скверах.

На спектакль «Верачка», што чакаўся летнім вечарам у мястэчку Тарнова, прыехалі пісьменнікі з Гародні. Часу заставалася багата, Аляксей Міхайлавіч Пяткевіч выйшаў на праменад. Каля аднаго будынка згледзеў кветнік. Зарослы. Яго палола кабета. Падышоў бліжэй і застыў у здзіўленні: гэта была Стэфанія Станюта. Яна ні на кога не зважала, працягвала наводзіць парадак.

Хацелася Аляксею Міхайлавічу загаварыць да знакамітае акторкі, выказаць сваю павагу, захапленне талентам. Сціплы, не пасмеў патрывожыць яе. Пайшоў сваёю дарогай...

Перад спектаклем акторка палола кветнік.

Касец

Гэта было летам, калі ён закончыў дзевяць класаў. Пятнаццаць гадоў меў. Працаваць на зямлі прызвычаіўся з маленства. З ахвотаю дапамагаў бацьку. Той кіраваў аховай на тартаку. Таму паспець аднаму па гаспадарцы было няпроста.

Тою раніцаю хлопец прыйшоў на луг вельмі рана. Касіў без перадыху, з ахвотай, кладучы роўныя пракосы-радкі на старонку шырокага луга.

Калі з'явіўся бацька, праца была завершана. Падышоў да хлопца і моўчкі працягнуў яму цыгарэту. Ведаў, што сын, хаваючыся, ужо курыў. Тым самым прызнаў, што той ужо мае права. Прызнаў ягоную самастойнасць, самавітасць, мужчынскасць.

Гэта быў першы ганарар ад бацькі, які атрымаў у юнацтве Аляксей Міхайлавіч.

Ганарар

Ягоны бацька быў таленавітым. Меў вельмі прыгожы, моцны голас. Любіў зацягнуць песню ў лузе, на полі, у лесе, на вуліцы, радуючы сваім спевам людзей.

Усё жыццё працаваў на тартаку. І пры немцах таксама. Кіраўніком аховы.

Аднойчы летнім вечарам у канцы змены выйшаў на прахадную і заспяваў. Пачалі падыходзіць немцы. Вялікі натоўп нечаканых слухачоў сабраўся. Спяваў па-беларуску. Ці разумелі сэнс? Неістотна. Слухалі, быццам зачараваныя.

Скончыў спяваць. Немцы падыходзілі і кожны даваў спеваку па цыгарэце.

Такі незвычайны ганарар атрымаў за свае спевы бацька Аляксея Пяткевіча.

Цяга да роднага дома

Іхні кот быў драпежнікам. Відаць, не давала спакою абуджаная генетычная памяць ад тых продкаў, што жывуць, п'ючы крoў іншых. Зрэшты, хто яго ведае, чаму даўно прыручаныя чалавекам мілыя хатнія гадаванцы часам звярэюць.

Кот еў куранят. Такое доўга трываць не маглі. Бацька адвёз драпежніка ў суседнюю вёску, за дзесяць кіламетраў. Кот вярнуўся назаўтра. Адвёз у Мір. Няблізкі свет — дваццаць кіламетраў. Вярнуўся праз тыдзень. Тады адвёз лодкай у лес, праз Нёман. Вада для ката непераадольная перашкода. Плаваць яны не ўмеюць. Якое ж было дзіва, калі вярнуўся зноў. Ажно праз год. Адшукаў дарогу да няблізкага маста і перайшоў яго. Але як адважыўся?! Той мост быў адзіным у ваколіцы, заўсёды шумным. Ішлі людзі, ехалі падводы, машыны. Мо ночы чакаў?..

Прыйшоў і сеў на слупок ад агароджы. Малы Аляксей выйшаў ранкам з хаты, а кот вітае яго.

Ды бяда: куранят зноў хапаў...

— Якая вялікая цяга да роднага дома! — заканчвае згадку Аляксей Міхайлавіч.

А я думаю пра сваіх улюбёных беларускіх паэтаў-эмігрантаў: Наталлю Арсенневу, Масея Сяднёва, Алеся Салаўя, Рыгора Крушыну, Янку Золака, Зянона...

Усміхнемся

Гарачы чэрвень. Сярэдзіна васьмідзясятых мінулага стагоддзя. Ва ўніверсітэце дзяржаўныя іспыты. Тым разам беларускую літаратуру здаюць завочнікі. Дакладней, завочніцы. Хлопцы і на стацыянары вялікая рэдкасць. А на завочным — рэдкае выключэнне з правіла.

Адказы ніякія, горача, сумна. Малады дэкан Тамаш Іосіфавіч Тамашэвіч прапаноўвае сябрам камісіі: «Давайце напішам вершы, чатырохрадковікі. Тайным галасаваннем абярэм лепшы». Упэўнены, што ягоны будзе лепшым. Ён і насамрэч быў вельмі таленавітым. Экспромты, гумарэскі даваліся лёгка.

Закончылі вершатварэнне. Абмяняліся. Таемна прагаласавалі. Якая неспадзеўка: найбольш галасоў набрала чатырохрадкоўе Аляксея Пяткевіча, які ніколі вершаў не пісаў.

Вось ён, той верш:

Ёсць выпускніцы, як суніцы,
А ёсць і так, і сяк — ніяк.
Закрыць бы лепей аканіцы
І сесці з імі піць каньяк!

Усміхнемся разам...

Аэрапорт — на замку

З Гародні (былі часы!) можна было самалётам даляцець да кожнага райцэнтра. Аляксей Міхайлавіч карыстаўся з гэтага, калі быў са студэнтамі на бульбе ў Астравецкім раёне.

Падказалі яму ў тым Астраўцы, як дабрацца да аэрапорта. З'явіўся. Але нічога, падобнага да месца, адкуль самалёты ўзлятаюць, не ўгледзеў. Пытаецца ў чалавека, які праходзіў.

— Ды вось жа ён, аэрапорт, — і паказвае на звычайную хату.

Падышоў гарадзенскі выкладчык, а хата — на замку. Бачыць, непадалёк жанчына поле грады. Звярнуўся да яе. Адарвалася ад свае працы, адамкнула хату і дала пасажыру квіток...

І ніхто не затрымаў

І яшчэ пра палётнае.

Сяброў у Мінску ў тыя далёкія часы ў Аляксея Міхайлавіча было мора.

І сустрэчы-развітанні былі цёплыя, сардэчныя, пры добрай чарцы. Так і тым разам. А яму ляцець да Гародні патрэбна было. «Не дазволяць на пасадку прайсці, не пусцяць у самалёт», — падумаў. А ляцець мусова. Так зрабіў: чакаў да самага адлёту. А тады — скок праз турнікет і лятом у самалёт...

— І паспеў. І ніхто не затрымаў, — расказвае нам шаноўны калега. Гаворыць з усмешкай. Толькі перайшлі мост святога Францыска. Трыццатага кастрычніка дзве тысячы васямнаццатага. Ідзем у Цэнтр гарадскога жыцця, дзе ў Кніжным клубе адбудзецца абмеркаванне маіх «Шчонаўскіх абразкоў». Аляксей Міхайлавіч — рэдактар.

Уяўляю, як лёгкі, спрытны малады Пяткевіч пераскоквае праз турнікет і нясецца на злом галавы, і залятае ў самалёт. Бо ляцець жа мусова!..

І цяпер, у паважаным веку, наш дарагі старэйшы сябра лёгкі і спрытны.

Размова

Тэлефонны званок у кватэры Аляксея Міхайлавіча на Горкага. Гады васьмідзясятыя. Стагоддзе дваццатае.

— Здароў!
— Здароў.
— Пазнаў?
— Пазнаў.

Як жа не пазнаць голас Вячаслава Адамчыка, якога добра ведаў, з якім сябраваў?

— Хлеб у цябе ёсць?
— Ёсць.
— А да хлеба?
— Ёсць каўбаса.
— То чаму адразу не кажаш?! Бяры хлеб і каўбасу і да мяне, у «Беларусь».

Размова ў гатэлі зацягнулася дапазна. Пра што? Найбольш пра Заходнюю Беларусь і пра заходніх беларусаў. Пра тое, што мацнейшыя яны ў сваёй беларускасці за ўсходнікаў. Пра адметнасць мовы, у якой багата паланізмаў. І не заўсёды яны засмечваюць гаворку...

Ужо і дахаты пара, а развітвацца сябрукам-аднадумцам не хочацца. Запрасіў Аляксей Міхайлавіч менчука да сябе на каву. Марыя Міхайлаўна каву згатавала і пакінула іх, каб не перашкаджаць.

Размова працягвалася яшчэ доўга...

Балючае

Вядомая гісторыя. 1974-ы год. Трагічная развязка. Гібель Міколы Прашковіча...

Сёння Аляксей Міхайлавіч пэўны: уратаваў яго ад горшага, ад звальнення рэктар Бадакоў. Быў асобай шанаванай, аўтарытэтнай. Зразумела, што з пасады загадчыка кафедры дацэнт Пяткевіч павінен быў пайсці. Але галоўнае — на кафедры застаўся. «Дабегаўся!» — зларадніча ў ягоны калега, які пераняў кафедру. Зрэшты, зусім неблагі чалавек...

Пазней Аляксей Міхайлавіч спрабаваў пагаварыць з рэктарам, даведацца дакладна, хто яго ўратаваў. Бадакоў толькі ўсміхнуўся і нічога не сказаў.

Удзячнасць

Пытаюся, за што так шчыра дзякуе Аляксею Міхайлавічу Уладзімір Васіле́віч. Вось жа, у тым часе ён рэдагаваў том, у якім сабраны галашэнні. Пяткевіч у тыя часы чытаў фальклор (якія толькі курсы ён не чытаў!) і кіраваў фальклорнай практыкай. А часы ж тады якія спрыяльныя былі! Жылі яшчэ ў нашых вёсках бабулі, носьбіты аўтэнтычнага фальклору. Матэрыялу набралася багата. Прыехаў Васілевіч у Гародню. Выкладчык Пяткевіч павінен быў ісці на працу. Вынес цэлую гару папак і пакінуў менчука: «Выбірайце, што трэба». І навыбіраў. Многае ў той том увайшло. За тое і дзякаваў.

Зоська Верас, Аляксей Пяткевіч, Генадзь Каханоўскі на святкаванні 90-годдзя Зоські Верас. 1982 г. Фота Сяргея Панізніка

Аляксей Пяткевіч нарадзіўся 30 сакавіка 1931 года ў вёсцы Новы Свержань на Стаўбцоўшчыне. Скончыў аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і аспірантуру пры кафедры беларускай літаратуры. Працаваў у Гродзенскім дзяржаўным універсітэцеце імя Янкі Купалы. Кандыдат філалагічных навук, прафесар. Ганаровы член Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў. Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў. Аўтар шэрагу літаратурна-крытычных і культуралагічных работ, у тым ліку 16 кніг.

Аляксей Пяткевіч: Жыццё для Беларусі

...Часам мы здзіўляемся: як ён вытрымлівае, як яму хапае мужнасці і змогі заўсёды быць ветлівым і культурным? Відаць, гэта таму, што ён, сумленны і культурны чалавек, жыве ў суладдзі з Богам, прыродай і людзьмі... Навуковы даробак прафесара Аляксея Міхайлавіча Пяткевіча складае больш за 500 пазіцыяў: манаграфіі, падручнікі, артыкулы ў часопісах, зборніках і энцыклапедыях, шматлікія рэцэнзіі. У іх мы бачым грунтоўнага, аб'ектыўнага і рознабаковага даследчыка, літаратуразнаўцу, літаратурнага крытыка, культуролага. Прафесар Пяткевіч — удумлівы тэарэтык культуры. Менавіта гэта вызначыла прадмет і тэматыку навуковых даследаванняў А. М. Пяткевіча — гісторыя культуры нашага заходнебеларускага краю. Яго кнігі «Літаратурная Гродзеншчына» (1996), «Людзі культуры з Гродзеншчыны» (2000) уражваюць сваёй глыбокай сутнасцю, формай, фактагічнай насычанасцю і шляхетнасцю!

Сяргей Габрусевіч

Адольваць шлях…

Васіль ЗУЁНАК

Фота www.psi.today

Радок метэазводкі

Хоць і ветрана, хоць і золка,
Ды надзей у зімы — ні на грош!
Хай сабе й ненадоўга, а ўсё ж —
Шуганула на небе вясёлка!

Дзень шаснаццаты красавіка,
Васямнаццаць-дзесяць «па-Мінску»:
Сем калёраў — вясёлыя рыскі —
Гучны выклік вясны мастакам.

Мне вясёлка вяснянкай гучыць,
Я нябесную госцю вітаю:
Гэта вырай мой прылятае —
І ў мяне ад вясны ёсць ключы!

Ідзі…

Хоць непазбежны прысуд смяротны,
Ды з нараджэннем, аднак, змірыся.
Ідзі адольваць шлях незваротны,
Жыццё аспрэчваць не барыся
І не пытайся, хто паклікаў.
Ідзі —
Суд Божы і Свет вялікі.

Жыццё

Апошні, як першы, пагляд:
Адказвае, як пытаецца.
Рэкі не ходзяць назад,
Рэкі —
не вяртаюцца.

Свята

Хай здраджвае няўмольна памяць
Аб свяце, што жыццё дало,
Хай час масты вяртання спаліць, —
Але ж яно было, было.

Хай вечнасць наша — толькі міг,
Але ж навечна, на дваіх!

І ўсё, што ў забыцці растраціў,
Аднойчы выбухне вясной:
Не, не адзін я быў на свяце —
На ім і ты была са мной.

Крэда

Валадар Усяісны
Мой зацвердзіў Статут:
Веру першаму камуністу
Ісусу Хрысту.

Даруй…

У кожнага свой грэх.
І ўсе цяжкія.
І ўсе з надзеяй молімся
І даравання просім.

І ўсім няўцям,
Як цяжка Аднаму,
Бязгрэшнаму,
Пад гэтай ношай…

Даруй нам, Божа…

Адляцелі…

Адляцела ў нябёсы бяроза,
Пень пакінуўшы мне: дакорам,
Напамінкам, а можа, пагрозай, —
Ды яшчэ й на сусветны сорам.

Быў з бярозай маёй нароўні
Шпак, вясны абвеснік крылаты.
Хто цяпер немату запоўніць
Над маёю бяскрылай хатай?..

Не ўбярог я цябе, бяроза,
Не ўстаяў перад хцівым суседам, —
Спілавалі… Жыцейская проза…
Адляцела і песня следам…

Аб адным завірухі люцелі,
Як спявалася нам, як жылося…
Вы куды, шпакі, адляцелі,
Што ад песні той засталося?..

Вечна

Дзе тыя зачыны,
Дзе тыя прычыны, —
І ніхто —
Сам Бог —
Не аспрэчыць
Жанчыну
Вечную,
Што трымае мужчыну
Між анёлам і д'яблам
Вечна.

Усім, з кім лета святкаваў…

Не возера — а сонечны навар:
Кіпіць — а хвалі ў пырсках ружавеюць, —
Скульптурнай лепкай ліпеньскі загар
Мастачыцца, каб торсы бранзавелі.

Вяршыня лета — як вячысты звон
(Вяршыні любіць услаўляць прырода), —
А мне здаецца, што даецца ён,
Каб з летам развітацца назаўсёды.

Шкада вяршыню пакідаць, ды час
Рыштунак сціплы рыхтаваць на восень.
І ўсім, з кім лета святкаваў, якраз
Падзякаваць час, — адно і засталося…

Начлег

На зямлі пара́ такая ёсць —
Восенню ў людзей яна завецца, —
Дзе ўжо я ні гаспадар, ні госць.
На атаве ўжо мой конь пасецца.

У стагах даўно наш першы ўкос,
Спіць гадоў пластамі першатраўе.
Што ж, з той пашы не ўцяжарыш воз,
Ды на крук вуздэчку не сабраў я.

Не, не ўпрост адлеталі мы,
Не ўпікне знянацку час агледзін,
І не ўлегцы да варот зімы,
Хай сабе здарожана, прыедзем.

Восенню ашчаджаны папас
Хай і не ў запас, а не змарнуем.
Гэты мудры час якраз для нас,
То давай трымацьмем спраўнай збрую.

Глухне поле, і цішэе лес —
Абнаўленне йдзе праз адміранне.
І які нам, косю, інтарэс
Да зімы прасіцца на ўтрыманне?!.
Гэта па-сялянску акурат:
Калі восень хоць што-небудзь мае,
Дык і студзень нам і кум і сват,
І зіма тады здаецца маем!..

Жаданне

Каб мне кабан, ды хлеў,
Ды й выканаўца спраў, —
Я сала б з салам еў
І на саломе спаў!..

Сляза

З гадзюк пяршы́нствуйце гюрзу
І моц атрутную патройце,
Каб ацаніць з вачэй слязу
Сентыментальнага забойцы.

Касмічнае

Каметы вогненная цвердзь,
Што нам нясеш? Жыццё ці смерць?
Ці раскалоць жадаеш шар —
Прытулак амбіцыйных мар,
Каб на кавалачку зямлі
Мы самі ад сябе ўцяклі?..

Бажынкі

Зімні дзень — як дасвецце
Над ракой у туманнай імжы.
Прытаіўся мароз. Нават вецер
Недзе ў лесе прытулле абжыў.

А з нябёсаў сняжацца сняжынкі —
Як ад Бога — з душой трапяткой…
Дзякуй, дзякуй вам за неспадзеўку,
бажынкі:
За цішыню і спакой…

Калі святкуе лістапад…

1. Каса́
Усё прайшло, не ўсё збылося…
Адна каса, і я адзін, —
Як дзень апошні на пакосе:
Дабіць апошняй пожні клін…

2. Успомніш…
Калі святкуе лістапад
Апошні ліст, як радасць;
Калі дымок з надрэчных хат
Плыве за далягляды;
Калі гісторыя цячэ
Ужо не ў твой кірунак, —
Расінкай лёгкай на шчацэ
Успомніш пацалунак…

3. Здаецца, вечнасць…
Здаецца, вечнасць да апошняй
Той жменькі жвіру з глыбіні,
Што на расстанне ледзь не кожны
Паспешна кіне з вышыні.

«Здаецца, вечнасць…» — дайце ж веры
Хоць жменьку, будучыя дні,
Калі замкнуліся ўжо дзверы
Тых, што ў адвечнай цішыні.

Яны і цвердзяць мне маўкліва,
Што вобмаль вас на доўгі век,
Што з кожным днём вузее ніва,
І падскрабае плён засек…

Школа

Акадэміку Радзіму Гарэцкаму

Гэта факт: ёсць Гарэцкіх школа.
І Радзім — яе выхаванец:
Летуценны шукальнік-геолаг
І ў пісьменніках не навабранец.

Як зямныя пласты перагортваў,
Як скараў таямніцы глыбіняў,
Так і кніг выпраўляў кагорту
На агляд Францішку Скарыне.

Не прывык кабінетна грэцца
У палоне вучонасці вузкай —
Летапісец роду Гарэцкіх,
А тым самым — шляхоў беларускіх.

* * *

Гэта кон: да мяне была вечнасць,
Тая ж вечнасць будзе пасля.
Гэта кон. І яго неаспрэчнасць
Не ў лагодзе з душой Васіля.
І ў сусветным строгім парадку —
А куды, і няўжо ў нябыццё,
І адкуль? — перакінута кладка,
Што завецца маім жыццём?..

Дарогі

А куды вядуць тыя дарогі,
Дзе людскія не ходзяць ногі?
Ні слядоў на іх, ні каляін,
Ні праcткоў да іх, ні сцяжын,
Неадхільныя, не крыжавыя —
На грудзях зямлі нажавыя.
А хто ходзіць па тых дарогах? —
Не пытайся: не скажуць нічога.
Бо дарогі ўжо самі ходзяць,
Каб грахоўную памяць прыводзіць…

Бяскніжжа

…И сам себе себя читая…
Ігар Севяранін

З якіх краёў, з якое далечы
Верш прылятае да мяне
І, сам сабе сябе чытаючы,
Жыць, нібы зажыва ў труне?

Прапіску на касмічны хутар
Аформіў і (як спеў спаліць)
Бяскніжна пасяліў камп'ютар, —
Ні пахаваць і не спаліць…

Пытанне графамана

А вершы на тым свеце пішуць? Не?!
Тады не прыставайце з гэткім светам
І марна не ўгаворвайце мяне, —
Прабачце! Я павінен жыць на гэтым.

Вось і знай…

Гэта ж трэба! — прысніцца:
І вясна, і світанкі, —
Як з-пад снегу брусніцы,
Як азон з-пад маланкі… —

Вось і знай: весяліцца
Ці маркоціцца зранку…

* * *

А што тады будзе, як свет
Пакіне мяне ў нябыцці?
І як я патраплю на след,
Каб з цемры той выйсце знайсці?

Не богазмаганцам памру,
І бога не мне паўтарыць —
Ды сам сабе неба ствару,
Каб зоркі нанова адкрыць.

Алесь САЧАНКА

З тугой пра час

Алесь Сачанка, які прапанаваў гэтыя запісы «Літаратурнай Беларусі», — брат вядомага беларускага пісьменніка Барыса Іванавіча Сачанкі, журналіст, які доўгі час працаваў у «Настаўніцкай газеце», быў арганізатарам і галоўным рэдактарам навукова-метадычнага часопіса для выхавальнікаў дзіцячых садкоў «Пралеска». Падчас працы ён часта сустракаўся з творцамі — пісьменнікамі і проста цікавымі асобамі. Пра гэта ягоныя зацемкі-ўспаміны.

Па-зямляцку...

З вялікім задавальненнем чытаю і перачытваю кнігу Чэслава Пяткевіча «Рэчыцкае Палессе», выдадзеную ў «Беларускім кнігазборы» ў 2004 годзе. І кожны раз агортвае смутак, што ў прадмове да яе сказана не ўся праўда пра з'яўленне гэтай кнігі...

Насамрэч кніга Ч. Пяткевіча належыць Івану Мележу! Гэта я ведаю дакладна, бо аднойчы на маіх вачах у Саюзе пісьменнікаў ён перадаў яе Барысу Сачанку. Пры гэтым Іван Паўлавіч сказаў: «Будзеш пісаць раман — вельмі спатрэбіцца. Калі я пісаў «Людзі на балоце», многае адсюль узяў...». Гэту кнігу І. П. Мележу, аказваецца, падарыў Ян Баршчэўскі...

Тады я паспеў з захапленнем пагартаць кніжку, пакуль Іван Паўлавіч гаварыў з Барысам па іншых справах... Памятаю, кніга была на польскай мове, у папяровай вокладцы...

Барыс хацеў выдаць гэтую кніжку ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», куды запрасіў працаваць раней земляка Льва Салаўя, у якога кніга ўрэшце і апынулася. Барыс, на жаль, выдаць яе не паспеў...

Андрэй Макаёнак і «сацыялістычны рэалізм»

Стаіць Андрэй Макаёнак каля «старога» Саюза пісьменнікаў. Падыходзім з братам да яго, вітаемся. Барыс прадстаўляе мяне — студэнта-журфакаўца. А Макаёнку гэта нібы і трэба было. Тут жа пытае:

— Літаратуру вывучаеш?

— Ну, вядома...

— Тады скажы мне: што такое «сацыялістычны рэалізм»?

— Ну, гэта паказ рэчаіснасці ў яе развіцці, — нешта такое кажу я «па-падручніку»...

— Правільна! А вось скажы, калі пятух сядзіць на плоце і кукарэкае, гэта «сацыялістычны рэалізм»?

Я ўпэўнена кажу:

— Так!

— А калі ён саскочыць з твайго плота і стане «таптаць» курыцу — гэта «сацыялістычны рэалізм»? — працягвае А. Макаёнак.

Я сумеўся. І не столькі пытанню, колькі вось гэтаму — «таптаць». Паміж намі, братамі, такое ніколі не абмяркоўвалася. Гэта было «табу», як і мат ці нешта «такое» з далікатных тэм. Памятаю і цяпер, што пачырванеў і заціх... Макаёнак усміхнуўся і кажа:

— Вось гэта, ведай, і ёсць насамрэч «сацыялістычны рэалізм», студэнт...

Што ён меў на ўвазе, я зразумеў праз многія гады...

Павысіць прадукцыйнасць працы!

Сустрэча на «першым» журфаку з Андрэем Макаёнкам. У невялічкай зале бітком студэнтаў і выкладчыкаў. Андрэй Уладзіміравіч доўга і з уласцівым яму гумарам расказваў пра сваю творчасць і вельмі зацікавіў усіх. У канцы сустрэчы просіць пытанні. Ледзь не першай устае «затычка» ва ўсе мерапрыемствы трэцякурсніца-выдатніца Ала К. і задае па-руску «прасценькае» пытанне:

— Сколько времени занимает у вас написание пьесы?

— Давайце лічыць. Пару дзён пішу аўтаручкай, пару дзён друкую на машынцы. Праўлю, зноў друкую, вось і атрымліваецца недзе каля тыдня...

— Поэтому вы так мало и написали пьес? — са скрухай кажа Ала.

— Інакш нешта не атрымліваецца. У мяне ж ёсць яшчэ і праца ў часопісе «Вожык», іншыя справы, — нібы апраўдваецца А. Макаёнак. — Але вашу заўвагу я абавязкова ўлічу. Трэба мне ўсё ж больш пісаць п'ес...

Ала была шчаслівая ад такога дыялогу.

«Навацыі» А. С. Дзеружынскага

Авяр'ян Дзеружынскі ў сталыя гады стаў пісаць «дзіўныя» вершы — «радок — адно слова». Атрымліваўся верш «доўгі» і «тонкі». Я заўважыў, што такі верш лёгка складваецца ў «звычайны», які прыняты ў «звычайнай» паэзіі. І калі Авяр'ян Сафонавіч прынёс у рэдакцыю часопіса «Пралеска» такія «танклявыя» вершы, я яму пра гэта сказаў. Маўляў, займаюць вашыя вершы шмат месца, іх цяжка вярстаць на кампутары, бо яны «доўгія і тонкія», «нязручныя», адным словам.

Авяр'ян Сафонавіч спакойна заўважыў:

— Алесь, гэта таму, што ў паэзіі плоцяць не за верш, а за колькасць радкоў у ім!

Што тут скажаш? «Кароткасць — сястра таленту і падчарыца ганарару»...

А не пішы!..

У часопісе «Вожык» па-традыцыі працуюць літаратары. Вядома чаму — гумар, сатыра не кожнаму «даюцца». У 70-я тут працавалі пісьменнікі Іван Грамовіч, Валянцін Зуб, Змітрок Бяспалы, Уладзімір Правасуд. Галоўным рэдактарам быў вядомы байкапісец Уладзімір Корбан. Аддзел літаратуры ўзначальваў Міхась Пянкрат. Патрабаванне ж было жорсткім: на кожны допіс у рэдакцыю трэба было «рэагаваць», г. зн. даваць адказ аўтару, што зроблена з яго допісам.

Гэта тычылася і літаратурных твораў — гумарэсак, вершаў, розных «смяшынак». Таму «валакіты» з пісьмамі было шмат.

Самыя кароткія адказы выглядалі прыкладна так: «Паважаны Пятроў/Іваноў/Сідараў! Ваша пісьмо накіравана на рэагаванне туды і туды. Аб прынятых мерах Вам паведамім дадаткова». А як адказваць на літаратурныя творы? Міхась Пянкрат меў некалькі «гатовых» нарыхтовак. Ды якіх! Я і цяпер здзіўляюся, як такія адказы «праходзілі»?! Напрыклад, сваім пастаянным аўтарам ён мог напісаць такое: «Не пішы х..., мой брат, з прывітаннем М. Пянкрат».

У аддзеле пісьмаў і фельетонаў, памятаю, працавала Эма Мікалаеўна, і яна друкавала ўсе гэтыя адказы і дасылала аўтарам. Калі трапляў чарговы «трапны» і «дасціпны» адказ, яна казала: «Зараз пайду да Корбана і ўсё пакажу!».

— Ён што, лепш напіша? — гаварыў Міхась Міхайлавіч. — Калі лепш — тады ідзі...

Хадзіла яна ці не — не памятаю. Цікава, што мне, студэнту-практыканту, даводзілася чытаць і заклейваць у канверты такія «трапныя» адказы і таксама захапляцца «смеласцю» Міхася Пянкрата...

Такая непатрэбная «лухта»

Ідзем з Алегам Куліцкім па вуліцы Захарава, дзе была размешчана рэдакцыя «Настаўніцкай газеты». У гэтай газеце Алег ужо супрацоўнік, я — студэнт-практыкант. Сустракаем маладога паэта Паўла Марціновіча. Галоўнае пытанне, якое тады нас усіх турбавала — кватэрнае.

Алег пытаецца рознае, а пасля цікавіцца ў Паўла:

— Ты мо ўжо член Саюза пісьменнікаў?

— Вядома!

— Мо і кватэру ад Саюза атрымаў?

— Так, атрымаў!

— Добрую?

— Добрую!

— Дык, можа, і тэлефон маеш?

— Маю...

— Дык, мо, скажаш?

— Калі ласка!

Павел дастае з унутранай кішэні пінжака блакнот і гартае яго — шукае тэлефон паміж вершамі.

— Ты што — уласны нумар не памятаеш? — з усмешкай пытаецца Алег.

— Я яшчэ такую «лухту», як тэлефон, трымаць у галаве буду? — здзіўляецца Павел. — Тут у мяне вершы! — паказвае ён на галаву рукой.

Разгортвае блакнот на патрэбнай старонцы і называе свой хатні нумар тэлефона.

Што браць з сабой?

У час вучобы ў Белдзяржуніверсітэце да нас, першакурснікаў журфака, запрасілі старшакурсніцу, выдатніцу вучобы Святлану Алексіевіч, каб яна падзялілася сваім вопытам добрай вучобы.

Запомнілася тое, што Святлана гаварыла з намі абсалютна «раскавана». Яна расказвала, як зрабіць, каб у адказе на пытанні білета было ўлічана ўсё, нават стан сённяшняга надвор'я. Гаварыла яна нам і пра тое, што з усяго прачытанага і пачутага неабходна «браць для сябе толькі яго філасофію»...

Слова «філасофія» мы яшчэ нават толкам не ведалі. Святлана запомнілася нам, «пачаткоўцам», тыповай «выдатніцай» і «сінім чулком»...

Як «абулі» Сіпакова ў лапці...

Некаторыя пісьменнікі ўспрымаліся ў нашай сям'і амаль як родзічы — ні больш ні менш! Напрыклад, сябры Барысавай маладосці Рыгор Барадулін і Янка Сіпакоў. Янка быў у нас у вёсцы ў гасцях. Мы його, памятаю, вадзілі з крыху старэйшым братам Паўлікам лавіць комляй уюноў. Каб было зручна, мы яму, як і сабе, абулі лапці. Нас тады вельмі здзівіла тое, што Янка яшчэ ніколі не хадзіў у лапцях! Дарэчы, уюноў мы тым разам налавілі цэлую торбу...

Маці, калі пісала пісьмы Барысу ў Мінск, заўсёды цікавілася, як справы ў Рыгора і Янкі. Яшчэ цікавілася, чаму даўнавата не бачна ў «Вожыку» Сібарсача? Або што напісаў яшчэ Сібарсач?

Часопіс «Вожык» мы выпісвалі дадому і здзіўляліся, як часам былі падобныя мужыкі (дзецюкі) на малюнках у ім на тых, што збіраліся ў нас каля крамы, сядзелі каля паркана або на лавачцы непадалёку...

Сібарсач, як мы даведаліся пасля ад маці, быў псеўданімам Сіпакова, Барадуліна і Сачанкі. Але што такое «псеўданім» нам, вясковым школьнікам, было тады цяжка зразумець. Сібарсач усё ж уяўляўся яшчэ адным сябрам Барыса, якога мы чамусьці не ведалі...

З тугой пра час

Раней амаль усе газеты мелі літаратурную старонку. Была яна і ў «Настаўніцкай газеце» і называлася «Крынічка». Сярод тых, хто часта тут друкаваўся, быў паэт Павел Пруднікаў, даволі жвавы пенсіянер з усімі «стальнымі» зубамі. Яго вершы былі самымі «бездапаможнымі»... Хто іх толькі не правіў! Вершы нейкія занадта «мінорныя», з тугой пра час і пра сябе...

Неўзабаве тыя вершы, як ні дзіўна, выходзілі асобнай кнігай, якую Павел Іванавіч прыносіў у рэдакцыю і дарыў нам, супрацоўнікам.

Я неяк запытаў у намесніка рэдактара Уладзіміра Якубовіча, навошта друкуем гэтыя бездапаможныя вершы? Ён адказаў: «Добра, што ён піша яшчэ хоць такія...».

Пазней я даведаўся, што Павел Пруднікаў у сталінскія часы пасля заканчэння Ленінградскага педагагічнага інстытута імя Герцэна папрасіўся на Радзіму — у Беларусь, каб працаваць у роднай беларускай школе, па-беларуску вучыць дзетак... За гэта ён атрымаў дзесяць гадоў «лагераў» без права перапіскі...

Як схуднела «народная паэтэса»?

Талеры — металічныя сталы, дзе вярсталіся некалі ў друкарні «Настаўніцкая газета» і «Піянер Беларусі», — былі побач. «Піянер Беларусі» заўсёды апекавала адказны сакратар паэтэса Тацяна Дзмітрусёва. Была яна не высокая, але даволі «ў целе», тоўсценькая і рухавая. Таня вырашыла «скінуць вагу», і ёй гэта ўдалося. Як? Пра гэта я запытаў у яе.

«Хадзі, пакажу!..». Яна падвяла да стала талера «Піянера...», дастала бутэрброд з сырам, дастала з сумачкі сцізорык. Кажа:

— Глядзі, вось бутэрброд гэты я падзялю — ужо ў мяне два. Гэтыя два дзялю яшчэ раз — чатыры! З'ядаю і думаю: «Упёрла ажно чатыры бутэрброды! І хопіць на сёння!».

Што тут скажаш? Я толькі заўважыў Тані:

— Але ж да гэтага ты была «дароднай паэтэсай», амаль «народнай»...

Як узыходзіла «Пралеска»?

Калі мяне прызначалі ў 1991 годзе на пасаду галоўнага рэдактара новага часопіса для сістэмы дашкольнай адукацыі, мне паставілі ў Міністэрстве адукацыі ўмову, каб намеснікам была жанчына з вышэйшай адукацыяй, працавала ў дзіцячым садку і мела ўласных дзяцей. Маўляў, часопіс выходзіць для работнікаў дашкольных устаноў, а я — журналіст, мужчына... Я працягнуў гэтую думку паводзе кінакамедыі «Каўказская палонніца»: «Магчыма, яна павінна быць яшчэ і пісьменніцай!?» (Памятаеце, «спартсменка, камсамолка...»?)

І такую кандыдатуру я неўзабаве знайшоў і прапанаваў — паэтэсу Людмілу Забалоцкую. Яна на той час з-за хваравітага малога сына працавала выхавацелькай у дзіцячым садзе...

Мая ўмова была адэкватнай — часопіс не павінен называцца «Дашкольнае выхаванне». Дарэчы, пад гэтай назвай ён быў ужо зарэгістраваны ў Міністэрстве інфармацыі. Маўляў, у Расіі — «Дошкольное воспитание», ва Украіне — «Дашкільне виховання», цяпер і ў нас такая ж назва будзе...

Мне далі два дні, каб я прыдумаў назву новаму часопісу. Я прыдумаў дзесяць назваў і прапанаваў у Міністэрстве адукацыі. Там спадабалася назва «Пралеска», як асацыяцыя з малым дзіцём... Давялося часопіс перарэгістраваць, а гэтая назва — «Пралеска» — стала настолькі папулярнай, што ёю пачалі на-

зываць і кавярні, і рэстараны, і чыгуначныя прыпынкі, і нават будаўнічыя фірмы... Часопіс «Пралеска» таксама неўзабаве стаў папулярным сярод работнікаў сістэмы дашкольнай адукацыі краіны і адным з самых шматтыражных у Беларусі...

Ці стала больш парадку на зямлі?

Іван Шамякін любіў сустракацца са сваімі выбаршчыкамі і як дэпутат Вярхоўнага Савета БССР, і як першы сакратар Саюза пісьменнікаў, і як чалавек. У час такіх паездак на радзіму ён часта запрашаў Барыса. Пасля сустрэчы з выбаршчыкамі Іван Пятровіч з Барысам і кіроўцам Пецем — земляком — заязджалі да нас у вёску, да маці, бывала, нават начавалі.

Падчас адной такой паездкі спякотным летам нашу маці ніхто загадзя не папярэдзіў аб прыездзе І. Шамякіна і Барыса. Яны прыехалі, а маці няма дома. Барыс кажа:

— Трэба паглядзець пад дубком...

Дубок мы некалі пасадзілі з бацькам у гонар таго, што ў нас столькі братоў!

Пайшлі яны на агарод, дзе раскашаваў дубок. Так, маці сядзела там і чытала раман Івана Шамякіна «Сэрца на далоні», які вельмі любіла.

Шамякін ажно пусціў слязу — 80-гадовая жанчына чытае ягоны раман...

Маці сказала тады:

— Вось ты, Іван, заўсёды пішаш праўду, а мой Барыс піша-піша праўду, а пасля нешта «прыбрэша»...

Па-вялікаборску «прыбрэша» — напіша або скажа няпраўду...

Няма ўжо на свеце маці, няма Барыса, няма Шамякіна... Няма і дубка таго — у гэтакзваны Год навядзення парадку на зямлі старшыня мясцовага сельсавета загадала спілаваць той дубок. Ці стала больш парадку на зямлі пасля таго, як спляжылі той дубок у Вялікім Боры?

Рэдактар і паэт

У 1976 годзе я прыйшоў на працу ў «Настаўніцкую газету». Праз год мяне зацвердзілі адказным сакратаром гэтай газеты. Я стаў часта бываць у галоўнага рэдактара Івана Паўлавіча Сіманоўскага.

Зразумела, я хутка пазнаёміўся і з сямейнікамі, і з тымі, хто да яго прыходзіў. Сярод іх быў паэт Паўлюк Пранузa. Ён, як правіла, прыходзіў з жонкай. Яны, казалі, не расставаліся ажно з пятага класа!

Паўлюк Кузьміч заходзіў да галоўнага рэдактара, а жонка сядзела і чакала ў калідоры. Пасля Паўлюк Кузьміч выходзіў, і яны ішлі ў краму, адкуль вярталіся з поўнай авоськай звычайнага фруктовага віна. Жонка зноўку садзілася ў калідоры чакаць, а Паўлюк Кузьміч заходзіў да Івана Паўлавіча. Мяне гэта здзіўляла, бо я ведаў, што І. П. Сіманоўскі такое віно не п'е ніколі! Звычайна ён ужываў каньяк або гарэлку!..

Праз нейкі час Паўлюк Кузьміч выходзіў і знікаў з жонкай гэтак жа ціхенька, як і з'яўляўся... Мяне ж выклікаў Сіманоўскі, даваў двайныя лісты з вучнёўскага сшытка з новымі вершамі П. Пранузы і красамоўнай пазнакай: «У нумар!». Даводзілася нешта здымаць і тэрмінова ставіць вершы...

Мяне, між тым, увесь час казытала думка: «Што звязвала рэдактара газеты і паэта-настаўніка?» Пра гэта я даведаўся толькі праз гады...

Павел Кузьміч і Іван Паўлавіч былі аднакурснікамі апошняга перадваеннага выпуску філфака Гомельскага педагагічнага інстытута. Далей іх выпрабоўвала ўжо вайна, пасля якой яны засталіся жывыя. Дружба ж іх толькі ўмацавалася і загартавалася ў суровых выпрабаваннях часу...

«Напішы, Барыс, раман!»

Неяк я прыехаў з вёскі і зайшоў да Барыса ў Саюз пісьменнікаў, каб расказаць, што дома, у нашай вёсцы, у братоў. Сядзелі, як казалі ў нас у вёсцы, «прастарэквалі». Раптам дзверы ў кабінет расчыніліся і ўвайшоў Уладзімір Караткевіч. Павіталіся. Караткевіч цёпла павіншаваў Барыса з адметным юбілеем у жыцці. Потым сказаў: «Пара табе, Барыс, пісаць раман». Барыс заліўся чырванню, усміхнуўся і пачаў гаварыць, як гэта цяжка зрабіць, колькі і чаго для гэтага трэба...

Караткевіч слухаў-слухаў яго, пасля раскрыў сваю просценькую са скурзамяняльніка папку, дастаў адтуль жменю пустых стрыжняў і падаў Барысу. А яшчэ такую ж просценькую за 35 капеек шарыкавую ручку...

— Вось усё, што спатрэбілася мне, — сказаў ён, — для рамана «Каласы пад сярпом тваім». А табе, можа, і менш спатрэбіцца. Бяры.

І падаў-падарыў Барысу цэлую жменю тых пустых стрыжняў. Падпісаў у яго паперы ў Літфонд і пайшоў...

Я падумаў: «Вось гэта падарунак! Жменя пустых стрыжняў! Ну хоць бы поўных!..»

А Барыс толькі ўсміхаўся...

Коцікі-варкоцікі павялічылі ганарар...

Котка — самая любімая хатняя жывёліна паэтэсы Ніны Галіноўскай. Колькі вершаў прысвечана ёй! Гэтыя вершы ўключаны ў зборнікі, хрэстаматыі, падручнікі... Памятаеце?

Коцік-варкоцік
Лёг на жывоцік.
Лапкі пад вушка –
Не трэба падушка...

І ўсё роўна, калі Ніна Галіноўская прыносіла нізку новых вершаў у «Пралеску», там абавязкова быў новы верш пра коцікаў!

Аднойчы я запытаў у Людмілы Забалоцкай, свайго намесніка, адкуль такая любоў да котак у Ніны Галіноўскай? Тая ўсміхнулася і сказала:

— Гэта яшчэ што!.. Яе ж ведаюць і чакаюць усе коткі мікраёна, дзе яна жыве!..

Аказваецца, Ніна Галіноўская ўтрымлівае котак і дома, і падкормлівае ў сваім мікраёне...

З таго часу ганарар за вершы ў «Пралесцы» Ніна Галіноўская стала атрымліваць куды больш!..

«Дзяўчынка з філфака»

Калі я вучыўся ў Белдзяржуніверсітэце, нямецкай мовай я займаўся ў групе Берты Рыгораўны Шнерсон. Чым толькі мы не займаліся ў яе! Спявалі песні па-нямецку, чыталі газеты, раман Леанарда Франка «Злева, дзе сэрца», перакладалі вершы Гётэ, вучылі палітычную лексіку... Асабліва Берта Рыгораўна любіла песні слухаць і вершы...

Яна кожны ўдалы пераклад верша, напрыклад, адносіла ў факультэцкую насценгазету або нават у шматтыражку «Беларускі ўніверсітэт». Вядома, не скупілася на пахвальбу і ў групе. Адчувалася, што яна дбала пра нас і наша развіццё як творцаў...

Асабліва яна любіла і вельмі часта нам хваліла «адну дзяўчынку» з філфака — Жэню Янішчыц! Зачытвала яе пераклады па-беларуску з нямецкай. Зрэшты, неўзабаве мы іх чыталі і ў шматтыражцы побач з новымі вершамі Жэні...

Не проста размовы?

На апошнім курсе ўніверсітэта і ажно да прызыву ў войска я працаваў у рэдакцыі часопіса «Родная прырода». Мой стол стаяў побач са сталом Алеся Разанава, і міжволі я быў сведкам усіх ягоных перамоў. Асабліва часта ён званіў Жэні Янішчыц. А калі атрымаў кватэру, дык тэлефанаваў ёй па некалькі разоў на дзень. Ён расказваў, што купіў, што мяркуе набыць, і пытаў, што яна раіць яшчэ прыдбаць у новую кватэру. Відаць, Жэню гэта часам раздражняла нават. Тады Алесь ёй заўважаў: «Ну ты ж, Жэнька, усё ж такі — жанчына... Дапамажы, а, можа, разам купім?..»

Мне здавалася, што гэта былі не проста размовы аднакурснікаў. Гэта, падавалася мне, нечым большым...

Таннай славы не трэба...

Я знаёмы з дваюраднай сястрой Уладзіміра Караткевіча — Таццянай Караткевіч. Жыве яна ў Мінску. Да выхаду на пенсію працавала ў невялікай краме «Ураджай», што на вуліцы Жылуновіча, 28. У яе замужняя дачка і ўнучка...

Таня, як дзве кроплі вады, падобная на свайго брата-пісьменніка. Колькі ж яна памятае і ўспамінае пра дзяцінства і юнацтва Уладзіміра Сямёнавіча! Яны ж раслі, аказваецца, побач і разам у Оршы. Сустракаліся і пасля...

Але ж яна мала каму пра гэта расказвае. Бо Таня — асоба не публічная! Не жадае яна «таннай» славы...

Кажуць, і Уладзімір Сямёнавіч быў гэтакім жа сціплым чалавекам.

«Землеўпарадчы» почырк

Почырк — пісьменніцкая бяда! Гэта цяпер ён ва ўсіх аднолькавы — «кампутарны». А раней пераважна пісалі алоўкам або ручкай. Уявіць цяпер цяжка — раман «Вайна і мір» напісаны «ад рукі»! А Леў Талстой, акрамя ўсяго, не дапускаў, каб на старонцы была хоць бы адна папраўка!

З усіх пісьменнікаў, якіх я ведаў, безумоўна, самы прыгожы почырк быў у Змітрака Бяспалага. Роўны, добра чытаемы... Раней казалі пра такі почырк — «настаўніцкі».

Аднойчы я запытаў у Дзмітрыя Аляксандравіча, майго аднавяскоўца, адкуль у яго такі прыгожы почырк? Аказваецца, да журналісцкай і пісьменніцкай дзейнасці ён закончыў Рэчыцкі землеўпарадчы тэхнікум. І працаваў пасля ў землеўпарадчай канторы. Розныя даведкі, акты, іншыя дзелавыя паперы яму даводзілася выпісваць часта прама ў полі! Пішучая машынка тут была б якраз дарэчы, ды хто ж яе павалачэ з сабой? Вось і даводзілася выпрацоўваць добры почырк. Ён спатрэбіўся Дзмітрыю Аляксандравічу не толькі ў землеўпарадчай канторы, але і журналісцкай і пісьменніцкай працы. Гэтым прыгожым почыркам проста любаваліся машыністкі і друкавалі, безумоўна, першымі ўсе творы Змітрака Бяспалага...

Антонаў будан

Гэтую аднапакаёўку ў цэнтры Мінска паблізу Дома радыё ведалі ўсе ці амаль усе «творцы» — пісьменнікі, паэты, журналісты... Жыў тут былы партызан, паэт Антон Бялевіч.

Кватэра выглядала па-спартанску: не засланы нічым ложак з сеткай, стол, пара нейкіх нягеглых табурэтак... Кватэра ніколі не зачынялася, бо ў дзвярах не было ніякага замка.

У кватэры, як правіла, збіраліся аматары пагаварыць на розныя тэмы, заадно і выпіць.

Антон быў рады ўсім гасцям, у любы час. «Творчы бамонд» меў магчымасць тут абмеркаваць бягучыя праблемы, пачытаць напісанае, паспрачацца аб тым, што хвалюе... Адкрыта і шчыра.

Былы партызан заставаўся верным «партызанскаму ладу жыцця», адкрытасці, шчырасці, таварыскасці і дружалюбству нават у пасляваенны час. Таму ён і сваю кватэру называў «будан» — так, як некалі ў лесе сваё нягеглае жыллё...

Каб ніхто не прыкмеціў

У маёй бібліятэцы адшукалася кніжка Станіслава Шушкевіча «Красавік», выдадзеная ў 1977 годзе выдавецтвам «Народная асвета». Маленькі фармат, дробны шрыфт, невыразныя малюнкі... Станіслаў Пятровіч напісаў на вокладцы: «На добры ўспамін». Я яго запомніў такім: сярэдняга росту, абсалютна лысы, вялікія, добрыя вочы... Ён некалі прыносіў свае вершы нам у «Настаўніцкую газету», вершы добрыя, адрасаваныя дзецям: пра дрэвы, жывёл, расліны, краскі, хатніх жывёлін...

Станіслаў Пятровіч заўсёды быў у зімовай шапцы. Гэтая дэталь асабліва помніцца. Я тады здзіўляўся гэтаму... Бо не ведаў, што Станіслаў Пятровіч адседзеў два разы па 8 гадоў (!) у сталінскіх лагерах.

Пасля сталіншчыны Станіслаў Пятровіч стварыў шмат вершаў, але выключна дзіцячых. Вершаў таленавітых, разумных, сапраўды хрэстаматыйных...

...Гляджу на кніжачку і думаю: 77-ы год! А дух сталіншчыны бачны яшчэ нават у гэтай кніжцы, дзіцячай, бяскрыўднай. Яна названа і выдадзена так, каб яе ніхто асабліва і не прыкмеціў...

Не з таго пачаў

У Міністэрстве адукацыі ў 90-х гадах стварылі Цэнтр гульні і цацкі. Кіраўніком Цэнтра прызначылі маладога паэта і вучонага-фалькларыста Алеся Лозку. Прызначылі, каб ён заняўся вывучэннем праблем беларускай нацыянальнай цацкі і гульні.

Алесь Юр'евіч напісаў шэраг артыкулаў пра беларускія гульні. А яшчэ стварыў выдатную кнігу «Беларускія гульні, ігрышчы», наладзіў выпуск беларускай «Батлейкі», арганізоўваў яе першыя спектаклі, дзе ў ролях батлеечнікаў выступалі супрацоўнікі Цэнтра...

Алеся Лозку неўзабаве з пасады знялі. Яго прызначалі на гэтую пасаду, каб ён займаўся толькі вывучэннем праблем беларускай нацыянальнай гульні і цацкі, а ён пачаў з іх вырашэння. Тэарэтычнага і практычнага...

На беразе волі

Андрэй ХАДАНОВІЧ

Хмаркі

Францішку Багушэвічу, Фрыдрыху Ніцшэ

Паплылі па небе хмарачкі.
Адна — у выглядзе чарачкі,
другая — у форме закускі,
а трэцяя — смык беларускі.

Над той, што ў форме кілішка, —
вусішчы паэта Францішка,
ды могуць ператварыцца
ў вусішчы паэта Фрыца.

Плывуць праз вясновы ранак
равеснікі Фрыдрых і Франак
туды, дзе аўтар-нябога
не знішчыў Аўтара-Бога.

Дзе горад крыўду старую
пакрыўджанай вёсцы дарue,
дзе іх малых спадкаемцаў
не дзеляць на «рускіх» і «немцаў».

Дзе новы славіст пацее
над вершам Сымона й Мацея.
Рука, адпаведна даце,
выводзіць: «Не пакідайце...».

Паплылі па небе хмарачкі.
Паэт усміхнуўся з марачкі,
бы хмарку ў сінім канверце
паслала смерць у бяссмерце.

21.03.2020

Казка

Голас казкі дражніць дацяпер —
непатрэбны, срэбны, спеўны, крэўны.
З трыснягом спрачаецца аер,
жабку або лебедзь у царэўны.

Пёс у ботах сочыць за катом,
кот — за вераб'іхай дамавою.
Хай не развітаецца з хвастом
і ў нябёсы вернецца жывою.

На паверх вышэй жывуць шпакі.
Трэцім небам гойсаюць гракі.
Па чацвёртым бусел ходзіць босы.
Пятым валадараць жаўрукі,
шостым небам — толькі скразнякі.
Самалётам — сёмыя нябёсы.

Козачкі ў шагалаўскім палёце.
Казачкі ў дзіравым пераплёце.

Хай жаўрук мінае самалёт,
не падрэжа ластаўку варона.
Вецер зацырye пераплёт,
жабка-лебедзь даплыве да трона.

Каб фінал не ў горле камяком,
а на вейках падарожнай зоркай.
Не ў калысцы шэранькім ваўком,
а па дрэве думкаю-вавёркай.

Драпіну, загоеную ледзь,
цвеліш першай рыфмаю-няўмехай.
Хай бы гэтым вершам — забалець,
а ў сабакі з кошкай — зажыве хай.

(Не)лірычнае

«...У палац, дзе гучаць паланэзы»
Уладзімір Высоцкі

Колькі часу і сіл разбазарыў.
Кожны год — то бляха, то жэсць —
брудны й пыльны, як шлем камісараў:
«дваццаць шэсць іх было,
дваццаць шэсць».

Ці то песня дрыжыць сама ўся,
ці то лапы ў ялінаў трымцяць.
Нехта стрыміць, нехта ўстрымаўся.
Не разбіць? Не спыніць?
Затрымаць!

Маеш рай з шалашом — ці досыць?
Бо палац даўно «хто-та за́няў».
А калі на дачу запросяць,
гэта дача тваіх паказанняў.

Можам-любім? Ці можам-верым?
Перамога здаецца конам.
Ды кагосьці возьмуць у церам,
не такі, што на моры з балконам.

Топіць час па-чорнаму лазні
ды гуляе на нервах малечы.
Ёсць сумленне, будуць і вязні.
Шчотка. Мыла. Простыя рэчы.

Будуць святы песні і танка,
ды за краты — праб'ецца бэз.
Бо свабода вядзе каханкаў
у палац, дзе гучыць паланэз.

30.07.2020

Ліст да былога

Вам пішуць лісты ўсё адчайней —
то вершы, то проза.
Вы трапіце ў пекла з пасадаю
Дзеда Мароза.
У возеры лёду з нядобрай
лацінскаю назвай
прымерзлы да меху лістоў:
атрымаў — то адказвай.

Псіхолаг спытае:
«Як жыў ты, не любы нікому, —
так доўга і нудна, што ледзь
не загнаў нас у кому?».
Еўропа свабоды, законаў краіне
пазычыць.
Бабуля-Снягурка лісты пасартуе,
падлічыць.

Напіша з намётаў пра Плошчу
дзве тысячы шосты.
Сямнаццаты пра дармаедаў.
Пра «амерыканку» дзясяты:
«Ці помніш наш плач на Каляды?
Ці помніш пра ШОС ты?».
Вы ў роспачы: «ёлка, зажгісь!» —
выбухаюць гранаты.

«Дзядуля, ці вернецца тата?» —
пытае маленькі.
«Нягоднік, дачку адпусці!» —
праклінае старая.
Чытаеце ліст — і дрыжаць ад марозу
каленкі,
а хтосьці ўвесь час, кожны дзень,
на вачах памірае.

З Абхазіі, Крыму, Данбасу
напішуць прыязней,
але не ўратуе, бо ўсё —
аб суседзе крывавым.
А хтосьці перашле вам у пекла лісты
палітвязням,
усім палітвязням — і будзе надоўга
чытва вам.
Дашлюць дзевяностыя смешныя
мемы пра яйцы.
Дваццаты ж напіша:
«А знаеце, вас не баяцца.
Калі супраць нас вы калону
шляце за калонаю, —
баімся, ды ўсё-ткі выходзім.
Бо страх — не галоўнае.

Досць жартаў пра бацьку.
Хапае і ўласных бацькоў нам.
Вы ж чуйкаю чуеце шанец
апошні сысці!
Жывому ніколі не позна пабыць
беспрацоўным,
ці Дзедам Марозам для ўнукаў —
яшчэ пры жыцці».

11.08.2020

На беразе Волі

Лета на беразе Волі.
Да ранку нямнога.
Стужачка сонца, а потым —
яшчэ, і яшчэ.
Воля не ловіца ў рукі
разліку зямнога.
Хваля не ловіца ў рэкі,
бо сонцам цячэ.

Хваля мацнее — і свет
на вачах маладзее,
юны прачнуўся —
і слёз не хавае стары,
сонца ўстае — і прыходзіць
у горад надзея,
дзень надыходзіць —
і страх пакідае двары.

Двор упадае ў завулак,
завулак у вуліцу,
вуліца скверам, праспектам
і плошчам нясе
вестку, што самае чэрствае сэрца
расчуліцца
і ў немагчымую праўду паверыць усе.

Сонца прыходзіць да ўсіх,
не пакрыўдзіць ніводнага, —
і ператворыцца кожны,
каго ні вазьмі,
кволы заплаканы раб
у героя свабоднага,
людзі ў народ, а народ —
застанецца людзьмі.

Памяць герояў святлом
ахінаюць нябёсы —
сонечнай стужкай,
гарачаю сцежкай крыві.
Скрадзены голас вяртаецца ў хор
шматгалосы.
Лета на беразе Волі. Бяры і плыві.

15.08.2020

На Каляды

Пяты месяц, як месім цеста
салідарнасці і пратэсту.
Хоць няпроста ідзе, але
будзе хлеб і на нашым стале.

Звар'яцелы Ірад па краі
ходзіць, хлусіць, рыкае па-зверску,
ды прачнуліся ў цэлым краі,
што чакае Добрую Вестку.

Той, хто ўчора дыхаў з апаскаю,
на Каляды купляе шампанскае.
І дрыжыць халуй каля дучэ,
калі хор пяе, калядуючы.

Не паможа дубінка орку,
калі ўсе мы глядзім на зорку.
Служкі Ірада, кепска выеце...
Кожны выйдзе — і ўсё ў нас выйдзе.

І ўжо хутка роднаю мовай
павіншуем з Новым — ці Новай.
Верым, можам, таму пераможам!
Беларусь, з Нараджэннем Божым!

24.12.2020

* * *

Хлопцу радасць — цырк і арэна,
дзе цыркач катуе сабак.
А пачуў, як сабаку дрэнна, —
і равеш над вершам, слабак.

У падлетка ўсё пад капірку,
толькі біўся нашмат люцей.
А над кнігай — рыдаў, бо ў цырку
імператар мучыў людзей.

Час ідзе, ты ўжо не падлетак
і даўно над кніжкай не роў.
Ды ўсё болей навокала клетак
і ўсё больш у клетках сяброў.

Як бы так напісаць пра краты,
пра свабоду, муры і турму,
каб усе дарослыя ка́ты
заравелі, як над Муму?

Покуль свет, пякельны і боскі,
непісьменна крояць душу,
расстаўляю кропкі і коскі,
і не плачу,
проста пішу.

* * *

Бабуля ў вагоне сядзіць ля акна,
бароніцца кніжкай ад сну.
За вокнамі цемра, а ў кніжцы вясна,
і сэрца гукае вясну.

Бабуля чытае ў вагоне старым
пра годных і добрых людзей,
і ў кожным радочку «свабодай гарым»,
і вочы глядзяць маладзей.

Бабуля чытае ў вагоне метро
пра свет без няволі й хлусні,
што зло не навечна і прыйдзе дабро
з мараллю на белым кані.

Дарма, што на станцыі ўзброены таць
чакае бабулю, дарма.
У краі захопленым нельга чытаць,
ды ўлады над кнігай няма.

Плыве карабель праз касмічны туман,
і любы на тым караблі.
Дзяўчынка чытае свой першы раман,
як першы раман на зямлі.

1.03.2021

Навагодняя паштоўка

...Будзем гатаваць на Святы печыва,
рыхтаваць прэзенты і дары.
Будзем жыць бясстрашна і бяспечна,
на сваёй зямлі гаспадары.

Кантрабанду Дзеда Мікалая
на аленях прывязуць табе —
і запаліць зорачка малая
ёлачку па схеме БЧБ.

Нашы зоркі вернуцца на сцэну,
ўдзячную ўлюбёным галасам.
Бо свабода і любоў бясцэнныя,
іншае — накалядуеш сам.

Вандраваць не толькі ў самалёце,
не баяцца крокаў уначы,
ва ўсю моц не гнаць па галалёдзе,
а на Святы — печыва пячы.

Лёс, як навагодняя паштоўка,
што сястры на волю піша брат:
краты — гэта толькі падрыхтоўка да
жыцця, дзе не існуе крат.

29.12.2020

Два аповеды

Сяргей ЦЕЛЕШ

Боты і турботы

Халодным зімнім днём па пустыннай шашы ўздоўж зацярушаных снегам палёў, дрымотных вёсак урачыста маўклівых пералескаў імчаў маленькі жоўты аўтобус «Пазік», а за ім крыты грузавік «ГАЗ-51» — артысты абласнога драматычнага тэатра спяшаліся са спектаклем у адзін з раённых цэнтраў. Грузавіком, які вёз дэкарацыі, рэквізіт, касцюмы да пастаноўкі, кіраваў каржакаваты, яшчэ даволі моцны, рухавы пенсіянер Раманавіч. Перад выездам ён правошкаўся з маторам старой машыны і не паспеў купіць папярос. Цяпер зацяты курыльшчык імкнуўся хутчэй трапіць у райцэнтр да закрыцця крамаў, каб набыць пачак жаданага «Беламора».

У аўтобусе ехалі акцёры, рабочыя і машыніст сцэны, а на пярэднім «кандуктарскім» месцы бокам да салона, што дазваляла сачыць за дарогай, кіроўцам і падначаленымі акцёрамі, сядзела адміністратар Святлана Уладзіміраўна — жанчына ўладалюбівая, сварлівая, чый узрост даўно пераваліў за бальзакаўскі.

Адміністратар любіла прыфранціцца. Кароткае шэрае паліто-пончо без каўняра, з адзіным гузікам на плячы, шыкоўны светла-русы парык, доўгі шэры шалік-самавяз складалі яе гардэроб.

На трасе бачнасць была добрая. Высокі тоўсты дзяцюк Вадзім вёў аўтобус лёгка і ўпэўнена. Акцёры паклалі ўпоперак вузкага прахода на супрацьлеглыя сядзенні чамадан і бесклапотна «рэзаліся» на ім у «дурня». Хтосьці проста драмаў пад мернае пакалыхванне.

Характэрнае пляскание картаў, пахвальныя або расчараваныя воклічы, гучны смех раздражнялі адміністратара, уносілі бязладдзе ў яе думкі і перашкаджалі трымаць усё пад кантролем. На выездах яна звычайна рабілася напружанай, панічна баялася самай невялічкай пазаштатнай сітуацыі, з якой не змагла б справіцца. Святлана Уладзіміраўна падслепавата прыжмурылася і з сарказмам спытала:

— Ну, мае салодкія, як будзем працаваць сёння? Мо паўторым смаленскую гісторыю?

Вясёлая мітусня вакол картаў перарвалася, тыя, хто драмаў, прачнуліся. Адміністратар з кплівай усмешачкай свідравала вачыма маладога, перспектыўнага артыста Івана Ціхага, чый смех чуўся дагэтуль.

— Залішняя весялосць яшчэ не гаворыць аб розуме. Вы з якога перапуду на гастролях драму «Дети Ванюшина» ў фарс ператварылі? Добра атрымалася ў самым фінале замест заключнай фразы «Застрелился в саду!» выдаць «Засадился в стрелу!» Гучна! Трагічна! Адзіную рэпліку не здолелі вымавіць!

Ціхі пачырванеў, апусціў вочы, твар яго дыхаў дрэнна прыхаванай злосцю.

— Святлана Уладзіміраўна, кожны можа памыліцца! — рызыкнуў заступіцца за калегу вядучы артыст Котаў. Становішча і аднолькавы з адміністратарам узрост дазвалялі, як ён лічыў, нароўні размаўляць з ёй.

Ментарскі тон Святланы Уладзіміраўны пагрозліва ўзмацніўся:

— Кожны можа памыліцца, але не кожны мае права! — катэгарычна адказала яна.

— Вы наўмысна яму перад выхадам на сцэну нагадалі: «Самае галоўнае — тэкст не перабытай»!? А потым ваш мёртвы купец Ванюшын ляжыць перад гледачамі, і ягонае пуза трасецца ад смеху, як халадзец. Ганьба! Калі яшчэ хто ўчыніць нешта падобнае, пакараю!

Адміністратар зноў накінулася на Ціхага:

— Дык вось, чалавек, які смяецца! Ваша першая вялікая роля можа сёння стаць апошняй. Будзеце вечна ў статыстах бегаць. Ужо я паспрыяю!

Інтэлігентны Ціхі пад ледзяным позіркам вульгарнай, помслівай кабеты, каб не было сорамна перад калегамі, вымушаны быў запярэчыць ёй:

— Скажыце, а як выразна вымаўляць тэкст, калі ў цябе зуб зуба даганяе! Упэўнены, што і сёння гледачы ў верхнім адзенні будуць назіраць, як мы, сінія, прадаем дрыжыкі, хукаем парай, даючы ім «Утиную охоту». Я, між іншым, трэцяе дзеянне ўвогуле босы пачынаю! Некалькі разоў паляўнічыя боты то абуваць, то здымаць даводзіцца. Я пасля хваробы антыбіётыкі дасюль п'ю.

Ён пахаладзеў, калі ўбачыў, як адміністратар, з перакошаным ад жаху тварам, падскочыла да кіроўцы, грукнула далонню па капоце матора, што раздзяляў кабіну з салонам.

— Стой! — штосілы гаркнула яна. — Назад!

Ад нечаканасці Вадзім рэзка націснуў і адпусціў тормаз. Аўтобус тузануўся, чамадан з картамі ўпаў, адміністратар ледзьве ўтрымалася на нагах.

— Святлана Уладзімін-на, што здарылася? — Вадзім спалохана круціў галавой то на начальніцу, то на дарогу.

— Паляўнічыя боты ў касцюмернай пакінулі! Паварочвай назад!

— Святлана Уладзімін-на, не паспем! Час згубім. Сарвём выезд.

Адміністратар гэта разумела сама. Яна брудна вылаялася і апусцілася на сядзенне.

З ботамі было выстраена некалькі мізансцэнаў спектакля. Іван Ціхі ў вобразе галоўнага героя Зілава, збіраючыся на паляванне, час ад часу рабіў з імі розныя маніпуляцыі.

— Святлана Уладзіміраўна, кожны можа памыліцца, — спачувальным тонам з'язвіў Котаў.

Тая нядобра зыркнула на яго, пагардліва адвярнулася і ўтаропіла позірк на дарогу. Бывалы акцёр весела перамігваўся з братамі-акцёрамі. Яго чырвоны твар, здавалася, зараз трэсне ад бязгучнага смеху.

Але пытанне з ботамі павісла ў паветры. Трэба было тэрмінова штосьці вырашаць. Пад мернае гудзенне рухавіка далей ехалі моўчкі. Нарэшце машыніст сцэны Карней Гамзуноў, барадаты велікан гадоў сарака пяці з чорнай ільвінай капой валасоў на галаве, параіў:

— Паважаныя, наш Раманавіч заўсёды ў кірзавых ботах ходзіць. Пазычце ў яго, і ўся справа.

— Яны ж не паляўнічыя, — асцярожна мовіў Ціхі. Ён цяпер баяўся лішне нагадваць аб сабе.

— Якая розніца, — ляніва прамаўляў Карней. — Я ў вёсцы восем гадоў ветэрынарам адбыў. На ферму, у поле і ў лес адзін абутак меў — «кірзачы». А вашы «балотнікі», паважаны — гэта панскія празмернасці гараджан.

Нерухомая адміністратар слухала ўсё з каменным выразам твару і, здавалася, безуважна глядзела на лёгкую замець, што змейкай круцілася наперадзе па сухім асфальце.

— Раманавіч мужык скварны. У яго папяроскі не выпрасіш, не тое, што боты, — з сумнівам сказаў Вадзім.

Ранні снежаньскі адвячорак заліў доўгую тонкую хмару на захадзе яркай чырванню. Тэатральныя машыны праімчалі па галоўнай плошчы гарадка вакол заваленай гурбамі снегу цэнтральнай клумбы з абледзянелым бюстам правадыра ўсярэдзіне. Каля дома культуры яны эфектна развярнуліся і сталі. Маторы не паспелі заглухнуць, як з «Пазіка» кажаном выпырхнуў шэры цень, кінуўся да грузавіка і ўпхнуў Раманавіча, чые ногі былі ўжо на прыступцы, назад у кабіну.

— Міленькі, я табе прэмію выпішу, адгул у любы час... два адгулы, — ліслiва сакатала Святлана Уладзіміраўна, здзіраючы са старога боты, — я табе выезд самы лепшы, міленькі, міленькі...

Як пад гіпнозам, кіроўца даў сябе разуць і апамятаўся толькі тады, калі адміністратар з яго абуткам пад пахай была ўжо на ганку ДК.

— А як жа я!? — жаласна крыкнуў Раманавіч наўздагон.

— Не здохнеш! — груба выгукнула адміністратар з шырокім жэстам вольнай рукі ў яго бок.

З аўтобуса грымнуў дружны смех. Растрапаная, з узбітым набакір парыку, Святлана Уладзіміраўна знікла за цяжкімі дубовымі дзвярыма ўстановы.

Разгублены кіроўца сядзеў, падкурчыўшы абматаныя анучамі паверх цёплых шкарпэтак ногі. Акцёры вясёлым гуртам заспяшаліся ў памяшканне, рабочыя сцэны вошкаліся ў кузаве грузавіка. Раманавіч з прыкрасці плюнуў і злосна ляснуў дзверцамі кабіны.

Каб калега не сумаваў, Вадзім шчодра ахвяраваў яму памяты пачак з некалькімі апошнімі цыгарэтамі. Тры гадзіны Раманавіч быў палонным пакрысе астываючай машыны, пакуль у Доме культуры з поспехам ішла прэм'ера. Больш за ўсіх апладысментаў сарваў артыст Ціхі. На гэта Святлана Уладзіміраўна самазадаволена заўважыла:

— А як вы хацелі, мае салодкія! З вамі ж па-іншаму нельга — толку не будзе.

Прыгожая цёця

У канцлагеры дзеці не плакалі. Ліда добра запомніла, як аднойчы ў бараку нехта доўга і жаласна ўсхліпваў. Штосьці яму балела. Увайшоў нямецкі ахоўнік, пачуўся кароткі сухі шчаўчок, і енк скончыўся. Тады нават самыя маленькія ўразумелі: паводзіць сябе трэба ціха, інакш смерць. Увечары з працы вярнуліся матулі, і жыццё пайшло сваім ходам, быццам нічога не здарылася. Дарослым таксама не дазвалялася плакаць.

Потым з'явіўся злы поп без барады, у брудна-шэрай расе, які наглядаў за дзецьмі, калі маці забіралі на працу. У страху перад адміністрацыяй лагера ён з дзягай хадзіў па дзіцячай палове барака, біў усіх, хто яму трапляўся ў праходах між нараў і грозна крычаў:

— Молитесь Богу, ё.. вашу мать! Молитесь Богу, говорю вам!

Ліда тады днямі нерухома сядзела ў недаступным куце і, адвярнуўшыся ад усіх, глядзела ў яго цемру.

— Яна зноў нічога не ела, — жаліўся ўвечары маці старэйшы брат Вова, — бульбу ў міску з супам вывернула.

Толькі з маміных рук дзяўчынка магла штосьці паесці. Жанчына брала саслабелую дачку сабе на спіну, Вова з малодшым Ванем за руку ішлі ўслед. На сваёй палове барака маці сяк-так прыводзіла сябе і дзяцей у парадак, дзяліла з імі сціплы паёк.

— Нічога, пані Шура, хутка ўсё скончыцца, — каб падтрымаць жанчыну, гаварыла суседка па нарах, родам са Слонімшчыны, — нас абавязкова вызваляць. Ужо новых зняволеных у наш лагер даўно не прыганяюць. І самалёты, халера на іх, разлёталіся. Усё бамбяць, бамбяць...

Самалёты прыляталі нішчыць нямецкія прадпрыемствы і тых, хто там працаваў. Ліда не разумела, як тыя крылатыя пачвары, што нясуць з неба смерць, будуць іх вызваляць. Увогуле, дзяўчынка смутна ўяўляла сабе свабоду. Амаль палову жыцця яна правяла ў лагерах. З мірнага часу няясна ўзгадвала толькі бацькавы абдымкі, густую шчаціну на яго няголеным твары. Ліда тады адхілілася, б'ючы тату кулачком у грудзі: «Фу! Калючы!». А той прыціснуў яе мацней і заліўся шчаслівым смехам, агаляючы два шэрагі белых, роўных зубоў.

У пачатку вайны бацькі не стала. Калі іх забіралі ў Нямеччыну, Лідзе было крыху болей, чым цяпер Ваньку. Яго ўвогуле тады толькі адарвалі ад грудзей. А Вова быў такі, як зараз Ліда. Цяперака ён дарослы. Можа самастойна ў час паветранай трывогі за руку вывесці яе і Ваньку з барака. Маці паказала дзецям месца, куды яна будзе прыбягаць, і Вова дакладна прыводзіў туды брата і сястру.

Вытворчыя карпусы, дзе працавалі вязні, месціліся на тэрыторыі лагера, каля самых варот. Жылыя баракі цягнуліся трыма паралельнымі лініямі, перпендыкулярна цэхам. Пры авіяналётах немцы выганялі ўсіх з завода і баракаў на адкрыты пляц.

Канец зімы выдаўся без снегу. На голай халоднай зямлі невялічкімі купкамі і паасобку сядалі людзі ў шэрай лагернай вопратцы з белымі нумарамі на левым баку грудзей і спіны. Маці брала Ваньку на калені, прыціскала да сябе, другой рукою абдымала Ліду. Вова туліўся да іх.

— Пані Шура, вам жа не зручна! У вас трое дзетак. Давайце я з вашай дзяўчынкай пабуду, — неяк прапанавала ёй добрая суседка па бараку.

— Схадзі, доню, з цёткай Адэляй, — згадзілася Шура.

Дзеці ў канцлагеры слухаліся. Ліда моўчкі падала руку змарнелай, маршчыністай цётцы, і тая адвяла яе да сваёй групы, крокаў за пяцьдзясят.

Надрыўнае выццё сірэн, нервовы, няспынны брэх сабак раптам патанулі ў кананадзе зенітак, громе матораў дзясяткаў самалётаў і грукаце выбухаў. Бамбілі чыгуначную станцыю ў гарадку паблізу канцлагера. Шура адчувала пад сабой здрыганне зямлі. Зрабілася страшна. У выпрабаваннях апошняга часу трыццацігадовай жанчыне было не да набожнасці, але вусны самі пачалі нашэптваць: «Госпадзе Ісусе, збаў нас! Багародзіца, заступіся, памажы, выратуй! Госпадзе, памілуй нас!».

Раптам у страшным грукаце ўзрыўная хваля падхапіла іх разам з дзецьмі і кінула на ўтаптаны пляц. Краем вока Шура ўбачыла ўзвіты слуп зямлі і агню на месцы, дзе сядзела Ліда. Не паспелі асыпацца ўзнятыя выбухам камякі, як жанчына кінула Ваньку ў Вовіны рукі.

— Тут сядзіце! — загадала яна.

Імгненна Шура апынулася каля вялікай, глыбокай варонкі. Адтуль яшчэ бруіўся жаўтаваты едкі дымок. Знявечаныя целы і іх часткі раскідала на шмат метраў ад страшнай ямы. Смурод ад выбуху мяшаўся з пахам крыві. Параненых не было — бомба трапіла ў самую гушчу людзей. Ці то ад кантузіі, ці то ад таго, што налёт скончыўся, жанчына, як вар'ятка, у поўнай цішыні і прастрацыі, хадзіла сярод забітых, шукаючы астанкі свайго дзіцяці...

Яна ўбачыла дачку метраў за дваццаць ад варонкі, на роўным кавалку старой бетоннай пліты. Дзяўчынка мірна ляжала і нечаму загадкава ўсміхалася.

— Доню, ты... што? Дзе баліць? — разгублена спытала Шура.

— Мама, калі б ты толькі ведала, якая прыгожая цёця мяне ўзяла на рукі і ў паветры перанесла сюды, — радасна адказала Ліда.

Шура ўжо не помніла, калі ў апошні раз бачыла дачку такой шчаслівай. Жанчына схапіла дзяўчынку, моцна прыціснула да сябе і падбегам накіравалася да сыноў. Ліда абвіла ручкамі шыю маці, а на вуха ёй безупынна лепятала:

— Цёця была басанож і без хустачкі. А сукенка ў яе блакітная, вельмі доўгая. Усмешка добрая-добрая, а рукі мяккія, цёплыя, такія родныя, як у цябе...

Больш Шура сваіх дзяцей чужым не давярала. Усё астатняе жыццё жанчына шчыра малілася дочцынай Збавіцельцы і Яе Сыну.

Для ўжо сталай Ліды расповед пра выпадак з выбухам здаваўся неверагодным. Але яна ведала: маці хлусіць не ўмее. Хоць у памяці засталося іншае: гадоў да сямі часта бачыла ў небе сярод аблокаў Тое, што засталося яе вялікай таямніцай назаўсёды. Бо хто будзе верыць мроям маленькай дзяўчынкі!

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 3 (175) | 26 сакавіка 2021 | № 12 (720) Новы Час

Эцюды

Яўген БЯЛАСІН

Мошачак

Нядаўна згадалася мне дзіўнае слова з дзяцінства. Назоў лугу — Мошачак. І даволі нечакана адкрылася, як вылушчыўся гарэх-лушчанец у належны час, яго значэнне.

Але спачатку пра луг. Быў ён даволі прыхаваным, не адразу і ўпомніш, як туды дабрацца. У складках мясцовасці залёг гэты Мошачак. Першыя ўспаміны заўсёды самыя яркія. То ўзгадваю, як бацька збіраецца па грыбы. Гэтым разам у Белы Гай, гэта шмат далей, чым у бліжняе Хвалава, і зусім у другі бок. Садзіць мяне на раму, едзем з канца родных Задвораняў не на Паразоўскі мост, а далей, на меншы масток цераз Зяльвянку, потым праз вёску Дарані амаль да ўрочышча Каліноўшчына. За Каліноўшчынай непадалёку маёнтак краскоўскага падпанка і парк, на другім беразе рэчкі вялікая вёска Краскі. Возьмешся крыху ўлева ад гэтага кірунку, дык праз кіламетры два-тры будзе лес Якуцоўка. Там чырвонагаловікі. А калі брацца па-над рэчкай, на гэты яе бок, наўпрост на маёнтак, дык там іншы лес — Вострыя Горы. Але нам і не ў Якуцоўку, і не ў Вострыя Горы. Нам па белыя, па праўдзівыя баравікі ў Белы Гай.

Бярэмся пад прамым вуглом на лабасты пагорак. За ім кіламетрах у трох маладнякі, а за імі наш лес. Яшчэ далей за лесам, за Белым Гаем, ужо зусім іншы свет, таямнічы Шамбалінскі край. Там побач вёска Нізяны, дзе паводле сведчанняў маці чатыры браты гаспадары былі да бальшавікоў і ўсе пагінулі, акрамя аднаго, які пасля вайны жыў у Лондане. За Нізянамі хутар Верусіно і мястэчка Ізабелін, — на той час людзі называлі іх Вірусін і Забалін, каб лягчэй у рот клаліся. Насамрэч падараваныя, адпісаныя яны ў свой час былі, мабыць, дачцэ нечыяй Веры (Вярусі) і дакладна дачцэ падскарбія Вялікага Княства Літоўскага Яна Флемінга Ізабеле. А за ізабелінскімі крутымі паваротамі справа вёска Рунгі — бо там пасяліў той Флемінг запрошаных з Германіі рамеснікаў з прозвішчам Рунге. Ну ды гэта ўсё веды апошніх часоў, а на 1960-я нам так далёка ў прасторы і часе не трэба. Вярнуўшыся да Нізян, згадаю яшчэ Лапеніцу. Гэта налева за ляснымі масівамі і таксама за Шамбалінскім краем Белага Гаю. Пра Лапеніцу бацька мне на той час пару разоў згадваў: настаўнічаў там пасля Віленскай беларускай гімназіі.

Па дарозе ў грыбы ён распавядаў мне малому толькі частку згаданай раней інфармацыі, частку я даведаўся пазней, прынамсі, пра Віленскі перыяд. Пра яго Восіпавіч не казаў пры яшчэ стойкіх будаўніках камунізму, — апасаўся рэпрэсій. Больш распавядаў пра канкрэтнае: як аднаго разу вось з гэтай горкі тармазы прапусцілі, і толькі пясок унізе выратаваў, мякка прыняў нас абодвух на шалёнай хуткасці. Пра Штопа, ягоны хутар. Пра самагонку змоўчваў: нашто мне малому такія веды. Ёю з ім расплачваліся за такія-сякія сакратарскія працы ў перапісцы з уладамі. Або за дапамогу ў завочным навучанні дзяцей у савецкіх ВНУ. Пазней, калі я меў ужо свой ровар і ездзілі на пару, бацька браў актавай вышэй і распавядаў пра мясцовую Алесю, дачку хутаранца Саросіка, якая з паглядным сынам суседняга хутараніна круціла шалёнае каханне і бегала па тым Белым Гаі ў вопратцы Івана Купалы.

Дык вось, падняліся пешкі на той самы лабасты пагорак за Даранямі — відаць, таксама доранае вёска была калісьці некаму, — справа Каліноўшчына ледзь відна, вакол палі як воку сягнуць. Коцішся па добрай дарозе, мінаеш яшчэ пагорак, і яшчэ, і за трэцім злева адкрываецца раптам зялёнка. Пры дарозе трава-мурава, далей з абодвух бакоў чараты і нават аер, а пасярэдзіне блінец вады ладны такі. З гэтага боку крута поле навісае, — калі трактар не ўпішацца і кульнецца, то мала не будзе. Потым ракітнік, лозы. Вярхамі амаль на ровень поля выходзяць. Далей плашчэй, але і кустаў больш няма. Цераз ваду трава, купіны, потым мох, ядлоўцы і якіх паўкіламетра палогага выхаду з балаціны. А калі глядзець па дарозе, то далей пры ёй, адразу леваруч, палажына і поле. Так што ладнае такое вока, нечакана сярод палёў і пагоркаў. Да Белага Гаю якіх два кіламетры.

«О, тут карасі мацёрыя ёсць, — нахвальваў бацька, зацяты рыбак. — Залатога можна зачапіць як падняць». І кожны раз падахвочваўся нейк выбрацца сюды. Але на маёй памяці так і не сабраўся. Яно і зразумела: было той рыбалкі колькі хочаш і побач з хатай. Надта рыбная была Зяльвянка, а калі не на рэчку, то ў тарфяных капанках пры ёй, кіламетр які, мо паўтара да іх — там табе і ліні, і шчупакі, а карасёў — дык проста на выкід.

Так што выбраўся ў Мошачак потым я сам. Ужо студэнтам, на летняй пабыўцы. Паверыў байкам і чуйцы, якая памалу сфармавалася была на той час, хоць і досыць рамантычная такая. Узяў напарніка — як помню, Воўку, сына настаўніка працы. Навязалі да майго ровара трыгубку, сетачку такую з тонкім капронавым палатном у вялікія вочкі, на немалую рыбу, на ягоны загрузілі зменную вопратку і абутак, торбы для рыбы, рукзак, у ім крыху яды падсілкавацца, — і праз якую гадзіну на месцы. Лезем у той Мошачак. Воўка больш гідлівы, то цалкам апрануты акунуўся, а я толькі зверху робу студатрадаўскую накінуў і на ногі старыя чаравікі, ад карчоў, а так у трусялях.

Зайшлі ад дарогі, каб спачатку накаламуціць вады, а потым палавіць колькі трэба будзе. Звычайны прыём, які часам прыводзіў, на тыя часы, да рыбнага пабоішча. Лета гарачае было. Багны тарфяна-глеістай па пояс, вады сантыметраў дваццаць над ёй, потым больш, а пад купінамі, якія метраў за пяцьдзесят, дык і ўвогуле даволі глыбока. Але плыць не, не выпадае. Рыбы не бачна, адно кузакі нейкія шастаюць у вадзе, агідныя плавунцы-гузікі, якія, кажуць, рыбу пад'ядаюць. Як паўзлі-перавальваліся туды, анічога не трапіла. Крыху пабоўталіся-папляскаліся паміж купінаў і далей па траве, бо карасі хавацца любяць. І як у ваду глядзелі. Ідзем назад, адно як залунае серабро ў сетцы! Карась на поўкілаграма. І яшчэ адзін!

Фота Яўгенія Гайдука

Пры беразе зусім стаў я грузнуць. Падымаю над вадой ляжку — а з яе два чорныя вузлаватыя шнуры звісаюць. П'яўкі! Прысмакталіся!! Конскія!!! Агідна да не магу. Спрабую змахнуць рукою — дзе там. Ужо смокчуць! Пампуюць, заразы. У сябе. Маю кроў. Ледва адарваў. Выйшлі на бераг, пры роварах. Карасі нічога, але відавочна, што бальшыня залегла ў глей або схавалася ў траве ды моху, а гэтага дабра там было нямерана. Але галоўнае, разгледзеліся — а тых не п'явіц, а конскіх, самых вялікіх п'явак у Мошачку вой як багата. І тут. І там. І вунь яшчэ дзве рассякаюць!! Занадта многа, каб нам зноў у яго сунуцца. Так і паехалі дахаты, з малой здабычай. Ці памылі сябе і снасць на рачных перакатах на канцы Дашкавічаў, за Каліноўшчынай? Ужо не помню. Але чаму «Мошачак» — спытай мяне, на той час не адказаў бы.

Цяпер адгадка сама прыйшла, нарадзілася з масы развагаў пра тыя свае далёкія ўжо гады. Мошачак — гэта двайное памяншальна-ласкальнае ад звычайнага «мох». «Мошык» і зусім маленькі, ласкавы «Моша-ча-к». Так і паўстае карцінка гэтая перад вачыма: кароценькі яркі зялёны мякенькі мошык. Няйначай, жанчыны назвалі гэты луг. Казаў жа бацька: вымочвалі ў ім раней лён. І рассцілалі потым на гарбу, пачынаючы ад крутога брыля. Праца цяжкая, але традыцыйна жаночая. Вось і прылегла была адна з іх, жанчынак тых, на мошку тым адпустку даць спіне ды рукам. Побач апусціла стамлёнае цела другая. Пра п'явак не думалі, ішлося пра мяккасць і спачын. Мох той уголас нахвальваць пачалі. Таму і назоў такі дзіўна мілагучны выйшаў.

Лыжны эцюд

Ужо добрую гадзіну слізгае ён нязвыклымі, непазнавальнымі цяпер, узімку, краявідамі. Захацелася праехацца веламаршрутамі грыбной пары, заадно торкнуць пару-тройку вісячых тэм. Прыкладам, а як гэта асеў на новым месцы той Валера з Меднага, пасля скандальнага пазбаўлення ліцэнзіі і адабрання арэнды возера. Пры нагодзе можна было таксама спраўдзіць сваё дэклараванае мясцовымі зубрамі пяра падабенства акі дзве кроплі вады з фізруком мясцовай школкі. І як заўсёды — такі прашвырон абавязкова нешта дый прынясе-падорыць нечакана-авантурнае.

І гэта апошняе спраўдзілася, анягож. Прамінуў бабровыя пабудовы на канале, паехаў уздоўж палігона і не паспеў дабрацца да кандовых лясоў, да бору з высачэннымі хвойкамі, як адчуў пагоню. Здалёк нейкае павіскванне, нейкі гон.

Э-ге, брат... Снегу насыпала сёлета, быццам у помсту за прамінулы зусім бяззімны год. Там-сям хвойкі, — акурат яны, лістоўным няважка, а елкі больш сухарлява-жылістыя і больш архітэктурна адпаведныя, лапкі з абцяканнем, — дык там-сям хвойкі, як яшчаркі хвасты, скінулі таўшчэнныя сукі, тыя, падаючы, стрэслі агромністыя шапкі закарэлага, бо клаўся мокрым, снегу, і цяпер ляжалі нечакана яркімі зялёнымі плямамі. На зломе залатога ў дзве чалавечых рукі таўшчынёю сука жоўтая свежая плоць дрэва. Нядаўна яшчэ жывое — цяпер будзе сохнуць і буцьвець, калі не спаляць улетку салдаты з начнога ачаплення. Там-сям у снезе сляды звяр'я дробнага, то касулі, то вавёркі, а то і птушыныя, але гэтыя там ззаду — гэта не драбнякі, і няйначай злітым гуртом імкнуць.

Праз якіх хвілін пяць акрэсліліся з-за павароткі — папярэдзе здаровы руды, помесь дварняка і піт-буля, следам пяць ці шэсць іншых. З ашчэранымі пысамі, некаторым язык звіс, бо задыха, горача. Пагоня. Здабыча! Вось яна, самотны лыжнік.

Руды кінуўся. Атрымаў палкай, гыркануў глуха, бы ў бочку, і адскочыў. Іншыя атачылі колам, пачалі злосна брахаць, рабіць выпады. Махаў палкамі, раз-пораз тыцкаў то аднаму, то другому. Калі даставала, пырскала кроў. Не жарты — на канцы палак як мае быць шыпы, каб не саслізгвала ані з клыгаў мёрзлай зямлі, ані з ільду калюжын. Ані з навалістых цэлаў бадзяжнікаў цяпер.

Але ж доўга так торкаць не будзеш, падумалася яму. Скідаць лыжы, ісці, адбіваючыся, да бліжняга дрэва? Ну ды зіма, змерзнеш на крыгу, пакуль хто даедзе. І мабільнік няйначай на здыханні, перасталі батарэйкі зарад трымаць гады са два ўжо як...

Ён прыняў рашэнне. Пераняў шлёўкі на руках, каб можна было адразу адкінуць палкі, выступіў з лыжных мацаванняў. Левай рукой крэслячы вакол сябе, запусціў правую пад нагу, выслабаніў з тоўстай рукавіцы. Шаснуў ёю ў правы кішэнь амерыканскай зялёнай дэсантнай «Аляскі», трафею яшчэ часоў «перастройкі», выцягнуў нож-спружыннік. Толькі паспеў — зноў скочыў піт-буль. Не адбіў яго палкай, як першы раз. Змахнуў яе долу і мякка прыняў звера вольнай цяпер левай, блакуючы даланёй у рукавіцы прагную пашчу, поўную здаровых клыкоў; правай ціскануў кнопку спружынніка і заваліў нападніку як мага ў бок.

Меншыя наскочылі гурмой. Хапалі хто за што, але дастаць да чалавека было цяжка: зімняя вопратка тоўстая і надзейная. Адзіна правая рука голая, але яна ў пастаянным руху, толькі мільгацілі ў паветры, наносячы ўдары цяжкаму догу. І — той абвіс, аслабіў хватку на левай рукавіцы. Абваліўся, фарбуючы снег у чырвань. Чалавек узяўся за меншых. Па чарзе кожны атрымліваў то пырок, то падрэз. Ды і многа не трэба было — без лідэра іх адвага відавочна выпарылася, а гарту, мабыць, і не было. Сабакі зноў адбеглі ў кола. Не размыкалі яго, але паводзіліся зусім іначай. Залізвалі пакалатыя месцы, ятра з паставаў знікла, замест яе прыйшлі нейкая дзелавітасць і будзённасць. Як быццам іх цераз дзень білі ў кроў і ганебна адкідвалі вон.

Ён крыху пачуйнаваў, якія страты. Дасталі за правую нагу бліжэй да паху. Крывавіць. Абсунуў гумку штаноў, памацаў — павярхоўнае. Толькі прышчыкнуў. Але — да артэрыі недалёка было. Ніжэй па назе боль адчуў — за ахіл грыз нейкі адзін. Значна. Відаць праз пашкуматаную скуру белую жылу. Але яна цэлая. «Аляска» там-сям вісіць лахманамі, — да цела не дасталі нідзе.

Пацыху падняўся. Зграя падабралася. Гырчэнне. Зыркочуць бельмамі. Паспрабаваў, а як на нагах. Узяў палкі як дубаўё, махнуў пару разоў — забаяліся, адскочылі. Уступіў у лыжы, нож пакінуў напагатове, развярнуўся і, падцягваючы правую, паслізгаў у бок старту.

Праз метраў сто азірнуўся — зграя самкнулася над сваім былым лідэрам. Моўчкі рвалі, шкуматалі, глыталі, давячыся, пакуль гарачае, пакуль не застыла.

Што такое свабода?

Віктар МАРЦІНОВІЧ

Фота www.ujew.com.ua

Можа, мне хто-небудзь з вас, шаноўныя чытачы-беларусы з 2020 года, патлумачыць, што такое для вас асабіста свабода?

Вы адчуваеце, як змяніўся сэнс гэтага слова ў параўнанні з тым, чым была свабода для нас яшчэ год таму?

Мы ўсе імкнёмся да свабоды, шмат хто адседзеў суткі, нехта страціў здароўе і нават жыццё за яе.

Але што гэта – свабода?

Як мы яе разумеем?

Нашыя папярэднікі Тадэвуш Касцюшка, Кастусь Каліноўскі таксама біліся за свабоду. Першы вымушаны быў эміграваць, другі быў забіты і патаемна пахаваны.

Але ці тая гэта свабода, пра якую марыць кожны беларус?

Відавочна, што не.

Каліноўскі і Касцюшка разумелі свабоду як вызваленне з-пад каланіяльнага прыгнёту. Як раскошу тутэйшым людзям самім вызначаць свой лёс. Не залежаць ад рускіх паноў і чужога цара.

Дык вось яна, гэтая свабода! Яна тут у нас як найменш з 1991-га!

Беларусь – незалежная, гэта неаспрэчная дадзенасць, і рускі цар мае тут хіба што ўладу вызначаць цэны на энерганосьбіты.

Але чаму так цяжка дыхаецца пры гэтай свабодзе?

Чаму зноўку гінуць за свабоду?

Зноў выпраўляюцца на чужыну?

У выдатным рамане В'ета Нгуена «Спачувальнік» ёсць вельмі глыбокая і актуальная для нас развага.

Галоўны герой працуе сакратаром праамерыканскага афіцэра падчас згортвання вайсковай аперацыі ў В'етнаме ў 1969-м. Аднachасова з гэтым герой перадае звесткі камуністам, якім спачувае. У пэўны момант гэты «двайны агент» трапляе ў камуністычны палон, і яго не ратуе тое, што ён супрацоўнічаў з «чырвонымі». Глядзячы на жудасныя рэчы, якія в'етнамцы робяць з в'етнамцамі ж у папраўчым лагеры для ваеннапалонных, ён зазначае: вось, раней нас прыгняталі французы, і мы з імі змагаліся, думаючы, што менавіта гэта і ёсць барацьба за волю. Але цяпер высветлілася, што самі в'етнамцы здольныя рабіць з в'етнамцамі такія рэчы, на якія не наважыўся б ніякі каланізатар. І што, маўляў, вось гэта і ёсць сапраўдная незалежнасць?

У гэтым сэнсе ўсе, хто перажыў лета і восень (і зіму!) 2020-га, пабачылі, што ніякі Мураўёў-вешальнік не супастаўны з тутэйшымі, дамарослымі спецыялістамі.

Што Зло неабавязкова мусіць прыходзіць звонку, каб быць Злом.

І, такім чынам, свабоды ў краіне можа не быць нават пасля таго, як краіна гарантавала сабе незалежнасць. І нават болей: тая самая незалежнасць мусіць быць крыніцай, з якой выбегла і выбудавалася самая вялікая за гісторыю гэтай зямлі несвабода.

То трэба зрабіць наступны крок.

Прыкласці высілкі і зразумець, што такое сапраўдная, дарэчная свабода.

Да чаго мы імкнёмся?

Хіба рэч толькі ў праве абіраць тых, хто намі кіруе?

У тым, каб спыніць агрэсію і гвалт?

І ці можа існаваць свабода ў атмасферы паўсюднай маны?

Няўжо свабода роўная праўдзе?

Ці, прабачце, дэмакратыі?

У мяне ёсць асабісты адказ на пытанне, што такое свабода: для мяне гэта права не падпарадкоўвацца тым загадам, якія не выходзяць з майго сэрца. Загадам, супраць якіх паўстае ўсё знутры.

Такім чынам, мяжой сапраўднай свабоды ёсць не геаграфія, а – сама асоба.

Можна жыць у цалкам незалежнай сістэме, але быць нявольнікам горшым, чым жаўнер каланіяльнага войска.

Кожны з нас мае адчуванне таго, што добра і што – не.

Свабода – гэта права не рабіць іншаму кепска тады, калі ты яму спачуваеш.

Менавіта гэтага права бракуе ўсім людзям, якія зрабіліся вінцікамі нашага невыноснага парадызу.

Я гляджу ў іхнія вочы і бачу ў іх дзве рэчы: пакорлівасць і страх, страх і пакорлівасць.

Пераадоленне іх і ёсць галоўнай задачай таго, хто змагаецца за вольную Бацькаўшчыну.

І праблема тут палягае ў тым, што значная частка гэтай барацьбы мусіць весціся ўнутры чалавечага розуму.

У нас будзе шанец...

Зміцер КУЗМЕНКА

Ганна Севярынец. «Гасцініца "Бельгія"»: раман, — Мінск, «Регистр».

Кажуць, гісторыя развіваецца па спіралі. Калі так, то раман гэты адлюстроўвае адзін з бясконцых яе віткоў.

Колькі разоў айчынная мінуўшчына сціскалася менавіта ў падобны жахлівы віток, калі за світаннем адразу насоўвалася новая беспрасветная ноч?

Гасцініца «Бельгія» большую частку рамана як бы існуе па-за тэкстам. Але ўсё ў рамане пачынаецца з яе — падчас першага з'езда літаб'яднання «Маладняк» — і заканчваецца зруйнаваннем гасцініцы пры будаўніцтве Дома ўрада. Паміж гэтымі падзеямі — кароткі нават па маштабах хуткаплыннага чалавечага жыцця прамежак у дзясятак гадоў, за які старая будыніна перажыве разам з Менскам і яго жыхарамі чарговую драму.

Мы адчуваем пахі былога губернскага горада, які нядаўна зрабіўся сталіцай самастойнай беларускай рэспублікі. Мы чуем гукі конкі, гоман кірмаша, гул галасоў у калідорах новаствоpанага ўніверсітэта. І — новае пакаленне беларускіх пісьменнікаў. Алесь Дудар і Міхась Зарэцкі. Міхась Чарот і Анатоль Вольны. Уладзімір Дубоўка і Адам Бабарэка. Маладыя і імпэтныя. Таленавітыя...

Многія з іх загінуць ад чэкісцкай кулі ў адну чорную кастрычніцкую ноч 1937 года. Але ў рамане яны — жывыя. Са сваімі звычкамі, жэстамі, інтанацыямі. Яны пішуць вершы і прозу, ствараюць літаратурныя аб'яднанні, выдаюць часопісы ды газеты. Яны кахаюць, спрачаюцца, сварацца, п'юць гарэлку і агрэставае «Лошыцкае». Яны пакутуюць і нават часам ненавідзяць адзін аднаго. У кожнага свае ўяўленні ды амбіцыі. Аднак усе яны бязмежна любяць Беларусь і заўзята працуюць дзеля яе шчаслівай будучыні. Вось толькі неўзабаве высвятляецца, што за шчырую працу гэтую можна лёгка стаць ворагам дзяржавы. Ворагам народа. Толькі за тое, што любіш сваё, роднае.

Пад жахлівым ціскам нават самыя цвёрдыя ды ўпартыя пачынаюць сумнявацца: мо я сапраўды рабіў нешта няправільна, можа, я сапраўды — вораг... Жыццё нібыта па-ранейшаму рушыць наперад: на вуліцах смяюцца студэнты, пракладаюцца трамвайныя рэйкі, будуюцца новыя гмахі. Але ў горадзе ўжо не стае прадуктаў і пануе страх...

Асаблівая каштоўнасць гістарычнага рамана Ганны Севярынец у тым, што, бадай, кожная сюжэтная лінія, кожны паварот сюжэту і нават многія дробныя дэталі грунтуюцца на архіўных дакументах, мемуарах, дзённікавых запісах і звестках.

І яшчэ. У «Гасцініцы "Бельгія"» хаваюцца адказы на многія балючыя пытанні нашага сённяшняга дня. Як?.. Чаму?.. Дакуль?.. Таму чытайце яе. Калі ёсць такая магчымасць — чытайце разам з дзецьмі-падлеткамі. Разам з бацькамі. Бо гэта дадасць усім нам глыбіні разумення нашай мінуўшчыны і нас цяперашніх. А разуменне — гэта моц. І тады ў нас будзе шанец вырвацца, нарэшце, з замкнёнага кола гісторыі, у якім вялікая надзея шторазу змяняецца расчараваннем і трагедыяй.

За што?..

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

З гісторыі вядома, што калі закон парушаецца часта, злачынствы становяцца паўсядзённасцю. Ці ёсць час «за кіпучай работай» на маральна-этычныя перажыванні? Не ўсім хочацца ў гэта верыць, але за гэтыя месяцы мы пабачылі столькі ўсяго расцудоўнага, што ясна, калі штосьці ў кагосьці і варушылася, яно ўжо схаванае — у той самай паўсядзённасці. Боль цяпер збольшага адбіваецца ў тых, на каго накіраваны гвалт, на іх сем'і, на іх сяброў.

Між іншым, колькасць прыватных гісторый болю стала проста фенаменальнай. Думаю, кожны, хто чытае гэты тэкст, мог бы расказаць сваю, ці гісторыю сваяка, ці сяброўку. У адрозненне ад колішніх часоў сталінізма, у Беларусі ёсць магчымасць гэтыя гісторыі прагаворваць, іх ёсць каму фіксаваць. Добра і важна, што іх ёсць каму чуць. Я спадзяюся, усе яны некалі прагучаць шырока. Кожнае сведчанне павінна захавацца. Каб у наступны раз крыху менш дзён спатрэбілася чарговаму пінжачнаму еўрабізнэсоўцу з клюшкай на прыняцце лагічнага рашэння адмяніць фуршэційз крывасмокамі.

Мне даўно рупіла напісаць адзін невялікі тэкст, каб, магчыма, лепш зразумець самому, дзеля чаго і за што ў 2020-м выйшлі беларусы са сваіх цесных кватэраў. Супраць чаго і каго — гэта ясна, і, дарэчы, для аўтарытарнай сістэмы на гэтым усё і заканчваецца. Бо кожны пратэст яна ўспрымае як персанальны выпад; для яе няма ніякіх канструктаў, ідэалагем, карацей кажучы — каштоўнасцяў (акрамя, безумоўна, самага найпершага і прымітыўнага значэння гэтага слова). Ёсць толькі прозвішчы, якія ўсё вырашаюць. І нават свечкі на гэта ставяцца таму, што нехта І. Хрыстос можа, з пэўнай доляй імавернасці, разруліць нейкія важныя для іх пытанні. І чаму б тады не закінуць вуды?

Усё ж, і мне яўна гэта бачыцца, для пратэсту былі найважнейшымі не прозвішчы, а менавіта каштоўнасці. Памятаю, як мяне ўразілі людзі ў першым ланцугу салідарнасці, які трансляявалі журналісты Радыё Свабода, праходзячы ад чалавека да чалавека праз увесь мінскі праспект Незалежнасці.

Людзі гаварылі пра сваю абражаную годнасць, пра самае нізкае і крыўднае стаўленне да сябе з боку ўладаў падчас эпідэміі.

Пра тое, што яны хочуць, каб іх воля была пачутая. Каб у краіне з'явілася магчымасць выбіраць і быць абранымі, свабодна, законна і без апрыклых фальсіфікацый.

Напэўна, упершыню я так часта чуў ад людзей пра сваё законнае права кантраляваць чыноўнікаў і сілавікоў, якія існуюць за кошт сабраных падаткаў.

Вельмі шмат хто, асабліва з маладых, гаварыў пра свабоду. Гэта не заўсёды нават канкрэтызавалася. Чалавек мог проста пасля гэтага моўчкі паглядзець у аб'ектыў, і станавілася ясна, што для яго прага свабоды — не пустыя словы.

Безумоўна, вельмі часта гаварылася пра беззаконне. Мне нават падаецца, што гэта і ёсць шуканае «беларускае слова-2020». У ім месціцца і гнеў за фальсіфікацыі выбараў, і што чалавека, калі ён захоча стаць кандыдатам у прэзідэнты, могуць проста і ні за што пасадзіць у турму. Што можна збіць, пакалечыць, нават забіць, і за гэта нічога не будзе.

І гэта не гнеў разбуральны. Гэта раз'ятранасць ад парушэння нацыянальнага права, якое мусіць быць асновай і фундаментам дзяржавы. Пратэст адбываўся за ўзнаўленне законнасці. Гэта менавіта і была сапраўдная спроба аховы грамадскага парадку, «пра якую так доўга гаварылі бальшавікі».

Бо калі такога грамадскага парадку няма, з'яўляюцца велізарныя злаякасныя пухліны злачынстваў, якія разбураюць увесь дзяржаўны арганізм.

Як прыклад — адзін маленькі дапісаны неканстытуцыйны пункт аднаго не самага вызначальнага, мякка кажучы, закона дазваляе пасадзіць у турму 35 000 чалавек за тры месяцы, прынесці пакуты як мінімум дзесяці-дваццаці блізкім людзям кожнага з пасаджаных. У выніку — за тры месяцы мы маем рану ў паўмільёны чалавек! Так працуе пухліна. У 1930-я проста былі іншыя лічбы — 58.10 замест 23.34...

За што выходзілі беларусы? За роўнасць перад законам, за доступ да інфармацыі і справядлівы суд, за недатыкальнасць жытла, абарону ад катаванняў і нялюдскага стаўлення, таемнасць перапіскі і выбарчае права, за мірныя сходы, страйкі і незалежныя прафсаюзы.

Насамрэч усё проста. Усё даўно сфармулявана («Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека»).

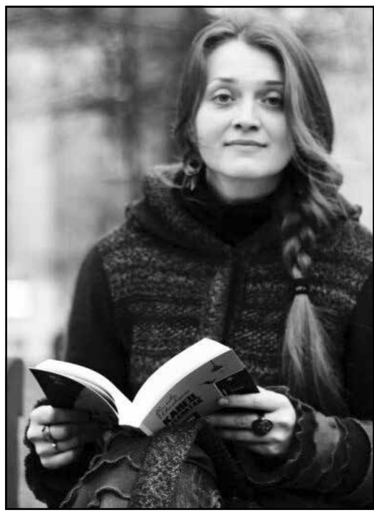
Гэта тая самая, паводле Міністэрства замежных спраў, «насаджаная амерыканцамі дыктатура правоў чалавека». Якой чамусьці баяцца ўсе астатнія дыктатуры.

На шчасце, большасць урэшце зразумела, што справа не ў прозвішчах. І што трэба цалкам прайсці шлях, не мроячы пра тэлепартацыю. Галоўнае, стала значна цікавей гэтай дарогай ісці. Бо стала відавочна, што ты, мякка кажучы, не адзін і ўжо ніколі не будзеш адзін. Ці не найлепшы гэта вынік?

Наста Кудасава: «Паэзія — гэта спосаб існавання»

Вікторыя ЧАПЛЕВА

З Настай Кудасавай хацелася паразмаўляць пра асабістае, нелітаратурнае. Але... не атрымалася. З першых хвілін стала зразумела, што паэзія — гэта яе лад жыцця, прызма, праз якую яна глядзіць на свет. Праўда, каб прыняць гэта, паэтцы давялося прайсці шлях, які прымусіў шмат ад чаго адмовіцца. Але Наста перакананая, што без болю не бывае ачышчэння, а без ачышчэння — самога творцы.

— Шлях да першых публікацый быў складаным?

— У мяне часта пытаюць, як маладым аўтарам надрукавацца. А я не ведаю! Мабыць, мне пашанцавала ў жыцці, і ў мяне заўсёды прасілі творы, каб іх надрукаваць. Толькі самыя першыя вершы, яшчэ падчас вучобы ў школе, я сама даслала ў газету «Наша Ніва». Гэта быў 1999 год, і я, канечне ж, успрыняла першую публікацыю з вялікім трапятаннем. А потым так сталася, што падчас вучобы на філфаку БДУ я ўвесь час знаёмілася з тымі людзьмі, якія самі бралі мае вершы ў друк. Так што напрошвацца мне не даводзілася. Я і цяпер проста пішу, пакуль у патрэбны момант хтосьці не прапануе: «Давайце возьмем вашы вершы!».

— Вас дома ўспрымаюць як паэтку? Ці там усё ж такі Наста Кудасава — звычайны чалавек?

— Мне цяжка сказаць, як сваякі мяне ўспрымаюць, бо мы мала пра гэта размаўляем. Я інтраверт, дзялюся мала чым. Дома я маці, гаспадыня. Там мяне вымяраюць іншымі крытэрамі. Ды наогул, распавядаць пра творчы працэс не толькі цяжка, але й небяспечна, бо ён падобны нечым да варажбы: ёсць у ім сувязь з нейкімі патаемнымі, патойбочнымі рэчамі, пра якія непажадана казаць услых. Словы — жывыя, усё, што прамаўляеш, — здзяйсняецца. Таму я вельмі асцярожна стаўлюся да расповедаў пра механізмы творчасці. Гэта працэс, які застаецца са мной.

— Атрымліваецца, пішаце пэўныя словы, якія пасля здзяйсняюцца ў жыцці?

— Так. Словы, напісаныя ў вершах, пасля здзяйсняюцца. Часта бывае так, што пішаш верш, і з'яўляецца нейкі радок, які невядома, навошта і адкуль прыйшоў. Напрыклад, увесну 2020 года я напісала верш пра Карэлію. Там быў радок пра восень, якая прыйдзе і змые «і межы, і сцюжы, і катаў з ахвярамі». Мне доўга мулялі гэтыя словы пра «катаў з ахвярамі», бо я не адчувала ўнутранай шчырай патрэбы сказаць менавіта так, падавалася, што гэта ў пэўным сэнсе кампраміс дзеля ўдалага заканчэння верша. А я ж стараюся рабіць творы так, каб за кожнае слова можна было адказаць. Я выдатна разумела, чаму мне баляць «межы і сцюжы», бо раптоўна ўвесну надышла пандэмія, межы зачыніліся і я не здолела выехаць у Карэлію, як планавала, і вельмі сумавала ад гэтага. Але гэтыя «каты з ахвярамі»... Яны былі недарэчнымі на той момант, аддавалі літаратуршчынай, мы ж жылі ў нібыта мірны час. Але колькі я ні шукала замену, словы не хацелі замяняцца. А літаральна праз некалькі месяцаў надышоў гэты жнівень — і мы перайшлі ў восень сапраўдных катаў і ахвяр. Цяпер я вельмі баюся гэтага радка, але і веру яму нарэшце безадгаворачна.

— Значыць, Вы транслюеце тыя словы, якія прыходзяць, афармляючы іх у вершаваныя радкі?

— Часам я ўсведамляю, што пішу таму, бо гэта звычка: бачыць свет і адчуваць яго праз слова. А часам бываюць настолькі неверагодныя творы, што я чытаю і дзіўлюся: няўжо гэта я магла такое напісаць? Бо гэта штосьці большае за мяне. Я па жыцці — звычайная, сярэдняя, далёка не ідэальная асоба. І калі атрымліваецца неймаверны верш, ён настолькі прыгажэйшы і лепшы за мяне, што я разумею: ён не мой, ён быў створаны на нейкіх нечалавечых вышынях. Чалавек жа можа быць працэйшым за сваю творчасць і брудным нават. Гэта нармальна, мы ўсе людзі — жывыя, недасканалыя. А вершы бываюць ідэальнымі, няўжо ж яны мне падуладныя? Але тым не менш, я не вельмі разумею, як можна трансляваць у творчасці нейкія каштоўнасці і не імкнуцца жыць паводле гэтых каштоўнасцей. Мне здаецца, ты мусіш хаця б паспрабаваць быць роўным гэтым творам, адпавядаць іх вышыні, скарацiць разбежку паміж вершам і табой.

— Заўжды так адчувалі?

— Раней не было такога адчування. Магчыма, яно і закладаецца прыродай, але ты яго не адразу распазнаеш. І каб распазнаваць, трэба навучыцца адкідаць шмат чаго лішняга.

— Чаго менавіта?

— Мітусні, чакання грошай, прызнання, асабістага шчасця... У мяне было шмат чаканняў ад жыцця. А зараз зразумела, што я на сваім месцы таму, што я пішу. У мяне ёсць сэнс, бо ёсць голас. Я ні ў чым больш не магу быць настолькі ж дакладнай і выразнай, як у вершах. У гэтым максімальна раскрываецца мая душа. Раней было шмат мітусні, разбэшчанасці, нейкай неахайнасці. А цяпер я нібыта дасягнула паэтычнага дзэну: я проста назіраю. Я магу назіраць за ўсім: за сваім болем, адчаем, паразамі, страхамі. Я гляджу на ўсё як летапісец, які мусіць запісваць тое, што адбываецца ў маім жыцці, жыцці сяброў, жыцці краіны...

— Гэта досыць высокая прыступка духоўнага развіцця асобы...

— Можна сказаць, што творчасць — гэта як быццам нейкая рэлігійная практыка. Ведаю, што ёсць школы, дзе вучаць пісаць кнігі. З аднаго боку я разумею, што чалавека можна навучыць пэўным тэхнічным рэчам. Але ёсць іншыя рэчы, якім немагчыма навучыцца за пару гадоў у пісьменніцкай школе, бо неабходна проста жыць адмысловым чынам. Паэзія — гэта спосаб існавання. Для таго, каб рэалізоўвацца ў творчасці, трэба пазбавіцца скуры, стаць максімальна адкрытым, адчувальным. Гэта той стан, калі не абрастаеш тлушчам глухаты, а застаешся да ўсяго чулым, уразлівым. Прычым гэта не дасягаецца раз і назаўжды, трэба сябе перапытваць штодня: «Ці не аброс я?».

— Чаму Ваш шлюб скончыўся разводам?

— Мы раз'ехаліся і сталі жыць асобна вельмі даўно, але працягваем разам займацца дзецьмі. Цяжка сказаць, чаму так адбылося, гэта мой адзіны досвед такіх сур'ёзных стасункаў, таму я не ведаю, як павінна быць. Напэўна, я проста занадта хацела стаць маці, я заўсёды марыла нарадзіць дзіця, толькі ў гэтым бачыла сэнс існавання. Таму не вельмі добра ўсведамляла тады, у маладосці, які чалавек мне патрэбны, не глядзела крытычна. Цяпер жа я разумею, што хачу бачыць у мужчыне найперш сябра, роўнага мне і ўзаемна цікавага. Але я такога пакуль не сустрэла.

— Ці пісалі вершы ў шлюбе?

— Спачатку крыху пісала па старой памяці, а пасля перастала. Потым жа, чым больш адзінока рабілася, тым больш вершаў пачало з'яўляцца, гэта ўжо пасля нараджэння сына. І я стала адчуваць сябе шчаслівай проста таму, што нарэшце праз вершы змагла назваць усё тое, што мне балела. Яны дазволілі мне выплысці з бессэнсоўнасці і роспачы.

— Калі нарэшце выплылі, адразу пачалі жыць «на поўныя грудзі»?

— Не, вельмі доўга было пачуццё паламанасці. Я ж выхаваная так, што сям'я мусіць быць адна на ўсё жыццё. Таму ў мяне была чорная дзірка на месцы рэчаіснасці. Я добра памятаю, як прачыналася штораніцу і не магла паварушыцца, думала: хутчэй бы вечар, каб толькі скончыўся яшчэ адзін дзень гэтага жыцця. Хацелася памерці.

— Нават дзеці не ратавалі?

— Нішто не можа выратаваць з гэтага стану. Напэўна, людзі ў такім настроі павінны звяртацца да псіхолагаў, ды я не прызвычаеная расказваць іншым пра свае праблемы. У мяне была вера, заставалася яшчэ нейкая тоненькая сувязь з Творцам, якую нельга губляць ніколі. І канечне ж, мне дапамагалі сябры. Тое, што мяне любілі, мяне «выцягвала». Потым, калі вынырваеш з гэтай багны, азіраешся, робіцца вельмі страшна, што ты мог настолькі страціць радасць жыцця. Цяпер я ведаю: што б ні здаралася ў жыцці — гэта заўсёды вельмі цікава. І боль, і гора — гэта цікава, таму што гэта і ёсць менавіта маё жыццё, ніякага іншага не будзе. Варта дажыць да канца хаця б з цікавасці, чым гэта ўсё скончыцца. Калі навучыцца глядзець на ўсё збоку, тады можна ўсё перажыць. Цяпер мне камфортна так, як ёсць. Я пішу, займаюся дзецьмі, яны цудоўныя! А туды, у багну, вяртацца не хачу.

— Адчуваеце сябе самотнай?

— Цяпер самота мяне не палохае. Я чамусьці раней думала, што я створаная дзеля кахання. Але кожны, па вялікім рахунку, усё адно застаецца адзінокім, нават у шлюбе. Ніхто да канца не можа зразумець іншага чалавека, нават самага дарагога, і гэта нармальна. Самота дадзеная для таго, каб мы маглі даведацца пра саміх сябе, зазірнуць у сябе.

— Колькі гадоў вашым дзецям?

— Сыну 12 гадоў, дачцэ –9.

— Чым сталі займацца, калі засталіся адна з дзецьмі?

— Я брала заўсёды падпрацоўкі. Раней то перакладчыцай, то мэнэджаркай была, усяго патроху... Я не магла стала працаваць, бо сын з дзяцінства цяжка хварэў на эпілепсію. Зараз ужо лепш, прыступы здараюцца толькі 2–3 разы на тыдзень, і ён пакрысе сталее.

— Калі Вы ўсвядомілі, што быць паэткай — гэта менавіта Ваш шлях?

— Быў такі перыяд, калі я не магла ўладкавацца ў жыцці, даць рады з працай і шмат сябе дакарала. Я не адразу зразумела, што хвароба дзіцяці — гэта крыж на ўсё жыццё і мой побыт не можа быць такім, як у іншых. А яшчэ, калі ты ўвесь час спрабуеш скочыць вышэй за галаву, недзе падсвядома ускладаецца віна на дзяцей, нібыта яны не даюць табе нармальна жыць. Я не хачу, каб яны такое хоць раз адчулі. Я хачу, каб яны ведалі, што іх дзяцінства — самае шчаслівае і непаўторнае. І праўда ж, ва ўсім ёсць плюсы. За кошт таго, што мы з дзецьмі амаль заўсёды побач, у нас вельмі блізкія і даверлівыя стасункі.

— А як узнікаюць вершы?

— Я звычайна пішу ў галаве, а пасля запісваю іх дзе прыйдзецца: на кавалку сурвэткі, на газетцы, на нейкіх паперчыных выпадковых. Аднойчы падумала: можа, у мяне ўсё атрымліваецца абы-як, бо трэба па-іншаму гэта рабіць, па-даросламу? Тады я стала спрабаваць штодня сядаць за стол, наводзіць там парадак і пісаць старанна па некалькі гадзін у дзень. Магчыма, камусьці такая дысцыпліна дапамагае, але не мне. Твор узнікае толькі тады, калі прыходзіць моцны подых і цябе зносіць разам з ім. Адзінае, што патрабуе дысцыплінаванасці, — гэта знаходжанне ў самоце. Каб нешта пачуць, трэба ні з кім не размаўляць, не мітусіцца. І канечне, словы трэба выхадзіць нагамі. Седзячы за сталом, нічога не напішаш, з радком трэба разам пракрочыць.

— Шмат хто кажа, што ў Вас светлая паэзія для цяперашніх дзён. Вы самі адчуваеце гэтую радасць, надзею ў душы?

— Так, у мяне ёсць давер, адчуванне, што мы не кінутыя лёсам. Я адчуваю, што ўсё будзе добра і што гэтыя выпрабаванні нам дадзеныя для таго, каб нас загартаваць. Але, натуральна, я шмат перажывала і перажываю... Восень для мяне была часам упадку веры ў чалавецтва наогул. Але я думаю, што нічога не адбываецца дарэмна. Я бачу, што свет мяняецца. Мяняюцца людзі, каштоўнасці. Мы ж бачым, што ў Беларусі цяпер ідзе нараджэнне грамадства на абсалютна іншых прынцыпах: узаемадапамогі, салідарнасці, талерантнасці.

— У сувязі з гэтым, якая задача ў нашых творцаў? І наогул, ці павінны яны рэфлексаваць над працэсамі, што адбываюцца сёння ў нашай краіне?

— Я не магу сказаць, што творцы некаму нешта павінны. Але калі ты назваўся творцам, то што ж, давай, рэфлексуй ужо неяк... У мяне ёсць адчуванне, што паэзія цяпер адказная за вельмі важныя рэчы. Яна можа даць збавенне, падтрымку, яна дазваляе выпусціць гнеў і роспач. Гэта адзін са спосабаў псіхатэрапіі, прычым як для паэтаў, так і для чытачоў.

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 354-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by